

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Illvstrissimi Viri Petri De Marca Archiepiscopi Parisiensis Dissertationvm De Concordia Sacerdotii Et Imperii, Sev De Libertatibvs Ecclesiæ Gallicanæ, Libri Octo

Marca, Pierre de

Parisiis, 1669

Vita Illvstrissimi Viri Petri De Marca Archiepiscopi Parisiensis. Scriptore
Stephano Balvzio Tvrtelensi.

urn:nbn:de:hbz:466:1-15591

V I T A
 I L L V S T R I S S I M I V I R I
 P E T R I D E M A R C A
 A R C H I E P I S C O P I
 P A R I S I E N S I S .
 S C R I P T O R E
 S T E P H A N O B A L V Z I O T V T E L E N S I .

T NTER multiplices rerum humanarum casus, quibus hæc vita nostra obnoxia est, nihil nobis gravius accidere posse certum est quam eorum qui nobis cari fuerunt exitus, quantumvis maturi & felices videri possint ob longam ætatem, gestos honores, genus, divitias, patriam incolumem, & cetera felicitum argumenta. Sed tamen superstitibus magni solatij loco est suavissima magnorum virorum memoria, quæ & statim post eorum abitionem sacrosancta est, & in æternitate temporum viveret, posteritatem non reformidans. Cùm verò ad omnes pertinere possit istud solatij genus, tum præcipuè eorum est qui cùm familiaritate conjuncti fuissent cum magnis viris, eorum gesta morèsque posteris tradere instituunt. Mihi certè vitam illustrissimi ac celeberrimi viri & omnium seculorum memoria digni Petri de Marca Archiepiscopi Parisiensis ante hoc sexennium scribenti mira quædam suavitas & delectatio aderat, in recenti quamvis dolore, cùm irem per tot illustria facinora ab eo patrata & per memoriam ingentium ejus virtutum. Grande deinde mihi solatium accessit ex ea quæ hunc meum librum secuta est virorum cla-

rissimorum approbatione, quorum etiam plerique mihi gratias egerunt, optare se interim significantes ut quæ delineata tantum erant in hoc opere, fusè in altera editione explicarentur. Quo loco exultandum mihi in primis esse video ob præclarum testimonium mihi redditum ab eo qui nunc Romanam Ecclesiam sanctissimè ac sapientissimè regit: ad quem, tum Cardinalem Rospiglionium nuncupatum, cùm libri istius mei exemplum misissem, ut ad virum quem Marca plurimi semper fecerat, ille pro sua singulari humanitate conatum illum meum approbavit, simulque hortatus est ut idem argumentum fusiore stylo pertractarem. Labet hæc integram hominis excellenti ingenio præditi & multa rerum ac bonarum literarum cognitione imbuti epistolam describere quam ad me tum scripsit.

PER ILLUSTRIS & admodum reverende Domine. Non dissimulor illustrissimi viri Petri de Marca Parisiensis Archiepiscopi mortem acerbam mihi & luctuosam fuisse, cum nefas esset non dolere Præsulem religione & doctrina eximium, apostolica sedis observantissimum, & in magno auctoritatis gradu positum, alienissimo Christiana reipublica tempore nobis ereptum. Gaudeo nunc cum à domi-

natione tua tam vivis eloquij coloribus egregiè depictum, & propè ab interitu vindicatum, dum sapientissimi Presulis vitam eximia elegantia tam affabre delineasti. Quòd autem non minori humanitate meo de illius virtutibus testimonio tantum tribuere volueris, ingentes tibi habeo gratias, eruditissime vir. Reliquum est ut fusiore stylo, quemadmodum facturum te spondes, idem argumentum pertractes ad jugem posteritatis memoriam & Gallicanæ Ecclesiæ laudem. Ceteram benevolentia tua significationibus tam propensa voluntate respondeo ut nihil prætermisurus unquam sim quod in ipsius commoda proficisci à me possit, & dominationi tuæ cuncta fausta ac felicia ex animo deprecor. Rome v. Marij MDCLXIII.

Studiofissimus dominationis tuæ
I. Cardinalis ROSPIGIOSUS.

TANTI Pontificis imperio frētus, tum doctissimorum hominum adhortationibus incitatus, considerata etiam malignitate ultimarum temporum, quibus bonæ illustrissimi Archiepiscopi famæ periculum imminet à domesticis & propinquis, rursum, quasi à calce ad carceres revocatus, decurrere spatium institui, necessario videlicet argumento. Hactenus enim ejus famam externa maledicentia verborum contumeliis laceraverat, à nullo hactenus familiari inimico, qua peste nulla ad nocendum efficacior esse potest, à nullo hoste domestico fuerat impetita. Exortus est subito vir reverendus Paulus Fagetus Presbyter Bearnensis, apud Marcam, cujus erat consanguineus, à prima statim pueritia altus & educatus, ac studiis literarum ab eo admotus, credente viro optimo posse doctorum ac præceptorum ope mitigari etiam infelicissima ingenia, hebetes enim & indociles, ut Quintilianus ait, non magis secundum naturam homines edi quam prodigiosa corpora & monstris insignia. Exortus est inquam subito Paulus Fagetus, ætate quidem senex, sed novus ac novitius omnino scriptor: qui cum anno demum ætatis suæ sexagesimo animum à cura faciendæ rei transtulerit ad scribendum, edito nuper in publicum libro de vita illustrissimi Archiepiscopi nihil prius aut antiquius habuit quam ut famam ejus omni crudelitate laceraret, ingratus & impius, si prudens ac voluntarius fecit, imprudentissimus verò, si tum maximè laudari à se Marcam existimavit cum maximè conviciis profcinditur & impostura vexatur. Illam inconsideratissimam ac dementissimam improbitatem retundere animus est, non odio aut invidia adversus Fagetum, sed ut gloriam excellentissimi viri

tutam præstem ab istius temeritate. Sentio enim atque intelligo hanc mihi curam incumbere ut ulciscar injurias mei Archiepiscopi, cui quicquid hoc est bonarum literarum quod in me est, totum debeo; quippe qui, cum me unice diligeret, multum operæ posuit ut ego bonis studiis atque artibus expolirer; denique qui mihi famam suam visus est commendare moriens, cum mihi dono dedit schedas ac lucubrationes suas, earumque editionem mei arbitrij esse voluit. Parcant ergo mihi manes tanti viri, si in necessaria eaque justissima defensione asperius interdum ac vehementius in consanguineum ejus insurgere ac invehi videbor. Vellem equidem omnem verborum asperitatem fugere. Sed ipse me cogit acrem esse ac vehementem, qui hominem de universa Ecclesia, de florentissimo hoc regno, de Fageto ipso, & de me quoque optimè meritum per summam vel audaciam vel imprudenciam traducit.

Constituto semel istius libri consilio & ratione, antè quam destinata componam, illud quoque admonendos esse putavi lectores, non imitaturum me reverendum illum virum, qui & vagitus infantis memorat & crepundia, incredibilem librorum aviditatem in eo commendans qui adhuc in cunis attinebatur. Omittam quoque narrationem ludorum quibus puerilis ætas oblectabatur, sive aucupium illud coturnicum erat, sive alius generis. Sit hæc diligentia hominis otio suo abutentis. Nobis enim, qui præclara tantum magni viri facinora, & ex quorum commemoratione aliquid utilitatis in publicum redundare potest, enarrare instituimus, ista pro vanis habentur & indignis quæ in hanc historiam referantur. Hominis vitam scribimus, non infantis, non pueri, hominis autem non vulgaris sed primarum in republica partium, denique talis qualem demonstrat Tacitus in vita Agricolæ. Hic enim cum soceri sui viri clarissimi vitam scribere destinasset, transcursis raptim pueritiæ & adolescentiæ ac juventutis annis, citò se ad illustria viri facta dictaque convertit, ratus inutilem esse ac superfluum omnem aliam diligentiam.

Scio argumentum istud à me susceptum tantæ esse dignitatis ut scriptorem desideret eloquentissimum simul & eruditissimum, adeoque ausum esse me multum supra vires meas. Sint hæc sanè vera. Sed quoniam historia quoquo modo scripta delectat, nemòque hodie est cui tam bene notus fuerit Marca quam mihi, præsertim in his quæ spectant ad studia literarum, putavi debere me hanc curam sanctæ illius memoriæ, & lau-

Boët. lib. 1. de
consolat. philof.

Quintil. lib. 1. c. 1.

daturus propterea æquos lectores hunc meum honestissimum conatum. *Quid enim honestius est*, ut magni viri verbis utamur, quam eorum excitare memoriam qui omni doctrina exculti & exornati aliquando vixerint? Quod si cuiquam jejuna nimis videatur tota ista narratio, tuebor me exemplo sancti Hieronymi; qui Nepotiani vitam scribens, his omnino verbis alloquitur lectorem: *Et sicut hi qui in brevi tabella terrarum situs pingunt, ita in parvo isto volumine cernas adumbrata non expressa signa virtutum, suscipiasque à nobis non vires sed voluntatem.* His ita præfatis, descendamus nunc ad rem ipsam.

I. MONTES Pyrenæos, quæ Gallias ab Aragonibus Navarrisque disterminant, accolunt Benearni, Gallica gens, sed quæ tamen aliquid admixtum habet Hispanici moris. Vetus illic & illustris est familia Marcarum; in qua sexcentis ferme abhinc annis militari fama claruit. Garfias Marca Præfectus equitum Gastonis Benearnorum Principis, quum is anno millesimo centesimo decimo octavo Cæsaraugustam Aragonum civitatem obsedit cepitque, ut ex archivo Ecclesiæ beatæ Mariæ Columnensis (vulgò *Nuestra Señora del Pilar*) apud Cæsaraugustam collegit Melchior Solerius Abbas Cagnonensis, auctor Hispanus. Posterius ejus, ut ex monumentorum fide constat, militariibus & ipsi studiis inclaruerunt, avitæ erga Principes suos fidei & reverentiæ retentissimi, & memores Garfias gentis auctoris, donec alternantibus rerum humanarum vicibus inter togatos haberi cœpere circa annum millesimum quadringentesimum quadragesimum. Ea enim tempestate præclarus in primis fuit Petrus de Marca, vir in iure consultissimus: qui negotiorum procuratori generali in universis Principis sui ditio-nibus admotus est, & ad præsidendam Consiliorum ejus tandem evectus. Non immorabor in recensendis Petri posteris, ne nunc longius incepto abierim. Memorabuntur autem in tempore quum opus istud meum de vita illustrissimi Archiepiscopi fusiori stylo tractabitur. Hunc interim librum honori ejus destinatum, tametsi incondito sermone scriptum, professione pietatis excusatum iri spero.

II. Ex ea igitur generis claritate in Benearnis ortus est Petrus de Marca, in oppido Gantensi, haud pocul urbe Palensi, 1. x. Kalendas Februarias, anno MDXCIV. patre Iacobo, matre Catharina Lartera, singularis exempli femina. Septimo mense editus, cum in imbecillo tenuique corpufculo vires ad fugendum non adessent, lactis in os immisione primum vitæ mensem transegit.

Dein accessere ad mammas labella; fueroque infantium more nutrimentum haufit. Verum cum ipse vix quadrimestris esset, nutritrix gravida effecta, puero mammam præbere prohibita est: quem cum à se divelli eo prætextu ægrè pateretur, lac caprinum muliebri melius esse dictitans, quo utentes rusticorum pueri ad eam qua vigere solent corporis firmitudinem perveniunt, eò traxit parentes ut sinerent eum lacte caprino per reliquum infantia tempus educari. Ea tempestate Calvinismus sædè grassabatur in Benearno, ubi catholicæ religionis publica professio jam ab anno MDLXIX. publico edicto vetita erat; expulsis insuper sacerdotibus Dei, atque omni ritu sacrorum in exilium acto, ne quid usquam prisca religionis occurreret. Et cum intelligerent pauci qui supererant catholici unum esse in Ecclesia baptismum, quod rite quoque ab hæreticis usurpareretur, liberos suos, ob penuriam sacerdotum, Ministris hæreticorum tingendos offerebant, pessimo exemplo. At non Iacobus filium suum citra conscientiam Presbyteri voluit baptizari; sed extra fines patrios deferri curavit, in dicecesim videlicet Tarbiensem, ubi Romana sacra publicè colebantur nullo contradicente. In monasterio igitur sancti Petri Generensis à monacho Benedictino, qui tum ex usu prisco Parochi officium illic implebat, baptizatus, Petri nomine donatus est. Sed haud dubiè prætermitti non debet bonum illum monachum in modum oraculi addidisse baptismi ceremoniis celebrem illam Iesu Christi sententiam: *Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam.* Sciant quibus moris est fortuita aspernari, inesse illis interdum aliquid fatidicum, quod neque tolli neque mutari fas est. Nam secundum imprudens monachi effatum sic Marca per omnem vitam, etiam matrimonij curis illigatus, studuit fidei catholicæ adversus hæreticos stabiliendæ, rebûsque Ecclesiæ conservandis, ut jam anno MDCCXXV. haud multum triginta annos egressus, Restaurator tamen & Tutelaris catholicæ religionis in Benearno, Columna Ecclesiæ, personarumque ecclesiasticarum protector, publico elogio dictus sit à clarissimo viro Ioanne Bordanova Canonico Lascurrensi in libro tunc Parisiis edito de statu tribunalium ecclesiasticorum, qui in omnium manibus versatur, cuiusque nova dein editio his quindecim annis prodit. Neque destitit postea, quum post mortem amantissimæ uxoris ex Parlamento Palensi, ubi Præsidis munere fungebatur, in sacrum consistorium adlectus est quin res & personas ecclesiasticas suo semper favore præsidioque confoveret,

quod & majori pondere confecit postquam beneficio piissimorum Regum ad Conforanensem primùm, dein ad Tolosanam ac Parisiensem cathedras evectus, & à Summis Pontificibus approbatus, intellexit locum esse virtutibus patefactum. Nunc ad incepta redeo.

III. Admodum adolescentulus sedem ac magistratam studiorum habuit civitatem Auscorum, qui Aquitanorum clarissimi dicuntur à Pomponio Mela vetusto scriptore; ubi literas humaniores didicit apud Patres Societatis Iesu, qui animum ejus postea Philosophiæ præceptis imbuerunt in Collegio Tolosano. Deinde per tres continuos annos in academia Tolosana, quæ tum in Iure docendo ceteras Europæ facillimè anteibat, Ius Civile & Canonicum audivit, usus magnis doctoribus, Gulielmo Marano, Gulielmo Cadano Scoto, Vincentio Chabotio, & Iano à Costa, qui tum publicè Ius utrumque in ea civitate profitebantur. Sed in primis secutus est Cadanum tunc interpretantem Novellam constitutionem cxxiii. Imperatoris Iustiniani, virum, ut ipse aiebat, in utroque Iure consultissimum, sed qui Canonicum calleret ad miraculum, bonasque literas legum ac canonum cognitioni addidisset; eorumque tarditatem deplorabat qui obscuritatem in Cadano deprehenderent. Memoria teneo solitum ipsum narrare optimam methodum studendi Iuri Canonico sibi ab eo viro traditam, atque illum addidisse stimulos juvenili animo, dum diligentiam ejus ac sagacitatem natumque ad literas ingenium laudibus identidem extolleret. Ea nimirum fuere præclara initia magnarum rerum quæ postea secuta sunt, & fundamenta singularis eruditionis quam sequens ætas in Marca est admirata, quamque nos omnium intimè agnovimus ex assiduo convivio. Seruebat videlicet jam fortuna magnam virum, celeberrimum in utraque toga mox futurum. Nam paulò post, anno nimirum millesimo sexcentesimo decimo quinto, in supremum Benearni Consilium cooptatus, sapientissimi Senatoris & amantissimi patriæ civis munus summa cum omnium laude exercuit, licet tenera ætas ei oneri sufficere posse haud videretur. Sed non ultra progrediatur quin te heic paulisper detineam; Lector, ut tecum admirem arcana divinæ providentiæ; quæ juvenem nullis rerum experimentis edoctum noscere ingenia hominum, rudem adhuc insidiarum sæculi, versutis tamen hæreticorum exposuit, talique in tempore capeßendæ reipublicæ iter ingredi voluit. Solus enim in illo Consilio catholicus fuit, dum collegæ ejus omnes

Calvinianis erroribus impliciti erant. Impatienter id proculdubio ferebat Marca. Itaque nunquam cessavit à conquirendis remediis adversus tam ingens malum, donec ejus precibus & votis exoratus Deus huc flexit corda Christianissimorum Regum ut neminem in eo senatu esse paterentur alterius religionis professorem quam catholicæ. Vidit optimus vir redditam penatibus avorum religionem priscam, iis postea leges dantem quibus per tot annos subiecti fuerant catholici, cum sævientibus edictis proscriberentur, non aliam ob causam, quam quòd gliscenti perfidiæ Calvinistarum, acrius quam temporibus illis permissum erat, se opponerent.

IV. At Marca, egregiæ tum spei juvenis, Margaritam Forguefiam, splendidis natalibus ortam, quippe è nobili & vetusta apud Aquitanos Levitanensium Vicecomitum familia prognatam, sibi ea tempestate junxit: quam postea defunctam anno MDCXXXII. doluit vehementer, licet plures liberos in solatium marito reliquerit. Ea fuit causa non repetendi matrimonij. Narrabat ipse primum annum qui optimæ & amantissimæ conjugis mortem secutus est, citra ostentationem transactum à se esse in luctu, quòd desiderium extinctæ non posset pati, cum qua vixerat mira concordia per tot annos. nec unquam oblitus est.

V. Incidit in ea tempora gravis occasio in causa fidei apud Benearnos quæ latere Marcam non sineret. Rex quippe Ludovicus XIII. vestigia patris Henrici relegens, (quem comperitum habebat animo destinasse rem catholicam in ea regione prosus restituere, ni morte præventus fuisset) decreto sacri consistorij lato apud Fontem-Blaudi, oppidum dioceseos Senonensis palatio regio nobilitatum, vii. Kalend. Julij anni MDCXXVII. statuit ut libera bonorum omnium ad Ecclesias & personas ecclesiasticas in Benearno pertinentium possessio ipsis permitteretur, sive illa decimæ essent, sive alterius conditionis. Atque ut promptior esset illius decreti executio, sacra Principis epistola commovit ad Ecclesias Benearnenses quæ se Reformatas dicunt, quæ jubebantur delegatos ad comitatum mittere, quos coram restitutio illa fieret. Eam ob rem Ministris hæreticorum atque aliis quampluribus ejusdem sectæ hominibus apud Orthesium (Benearnensium id oppidum est ad Gabarum fluvium, in diocesi Aquisensi) convenientibus A. D. XIII. Kal. Augusti, una omnium vox fuit, vitam antè amissuros quam restitutioni ei consentirent, qua pessumdari sta-

rum religionis ac reipublicæ in Benearno manifestum erat. Quæ vox aliùs penetra-
bat quàm ut oporteat oblivisci. Missus ita-
que Lescunius Senator Palensis nihil inten-
tatum reliquit quo Regis animum à propo-
sito dimoveret. Sed efficere non potuit
quin mense Septembri edictum exiret à
Principe, quo catholici ritus in universas
Benearni parccias revocabantur, ac decre-
tum mense Junio latum confirmabatur. Se-
quenti tum anno Renardus, libellorum
supplicum in regia Magister, in Benear-
num missus cum amplissima potestate, ut
edicti executionem urgeret, cum Palum
pervenisset A. D. VII. Idum Juniarum,
sequentibus dein diebus plurimum operæ
posuit in tam laudabili negotio. Verùm
obstinatorum nimis pertinax ingenium eò
usque processit audaciæ ut habito senatu
amplissimo decretum ab iis perscriptum
sit III. Kal. Julij anni MDCXVII. eorum
sententiæ, ut sit, accedente Marca, licet
inter deliberandum contradixisset, quo pa-
lam pronuntiarunt actis inseri non posse
regium illud edictum quod supra retuli,
neque etiam decretum quod præcesserat,
quinimò postulandum esse à Ludovico ut
res in eodem statu in quo tunc antea erant
esse sineret, si salvam rempublicam suorum-
que subjeutorum incolunitati prospectum
veller. Senatusconsulti hujus exemplum
cum sua ad Principem relatione misit con-
festim Renardus, ac postridie Kalendas Ju-
lias Palo excessit. Discessum ejus secuta
sunt varia & multiplicia celo terraque pro-
digia. Etenim, ne singula commemorem,
v. Nonas terra bis tremuit in unico Be-
nearno, adnotatum quippe tum non ali-
bi contigisse illum terræ motum; Lascu-
rensis Ecclesiæ tintinnabulum sponte signum
dedit, nulla mortali manu tactum; pluit
denuo sanguine; eoque infectæ arbores,
& spicæ segetum ac frumentorum. Sepul-
cra quoque opera sanguine haud procul
Olorone civitate. Crucem quin etiam ru-
beam in aëre visam discurrere quidam tra-
didere. Atque hæc facilitate credentium
vulgata cum plerique, more humani inge-
nij, interpretarentur ut futurorum præsa-
gia, alij, ut diversa sunt hominum ingenia,
iræ numinis adscriberent, quidam tamen
ab utrisque dissentientes ad solos natura-
lium causarum nexus referabant: quod
propius vero crediderim. Neque multò
post, VI. Id. nimirum Kalendas Augusti, è
sacro Regis consistorio scribuntur ad sena-
tum Palensem literæ nomine Principis, ut
sit: quibus jubebatur quantocyus edictum
anni superioris in acta Curie referre, ejus-

que executionem maturare, & cetera quæ
ad rem quoquo modo pertinerent sedulo
agere, sciturus Regem ea auctoritate adver-
sus rebelles usurum quam pietati ejus ad
coercendam talium temeritatem commisit
Deus. Incredibilem profectò rem, quæque
vix fidem apud posteros habitura sit, dictu-
rus sum. Cum optimos illos Calvinistas,
qui tum negotiis publicis præerant apud Be-
nearnos, qui que se sapientissimos rerum exi-
stimabant esse, latere nequaquam posset
Christianissimi Regis consilium de restauran-
do catholice religionis exercitio in ea regio-
ne, tamen, quæ fuit illorum temeritas,
post intellectam ex frequentibus rescriptis
voluntatem regiam, ultimis ejus literis aper-
tissimè testatam, ausi sunt dicere in os ejus,
quum in Aquitania degeret, mandatum il-
lud postremum, de quo supra memoravi,
non sine ambagibus esse, neque ipsis libe-
rum fuisse regis jussis obsequi. Actum erat
prorsus de religionis negotio, ac præclarum
sanctumque Ludovici consilium infectum
remanebat, ni suadente ac urgente Jacobo
Marca, qui ad comitatum ea de causa vene-
rat, Rex iter Benearnicum arripuisset anno
MDCXX. licet contra tendente Lescunio,
qui sectæ suæ ruinam in eo positam esse intel-
ligebat. Memoratur Luynij vox, qui tum
præcipua apud Principem gratia vige-
bat, quum Jacobo dixit, quandoquidem ita ipse
suaderet, iturum Ludovicum in Benear-
num, sed eventum Jacobo haud dubiè im-
putandum iri, si res secus quàm dicta sit ca-
deret. quippe Principi cauta potiùs consilia
cum ratione quàm prospera ex casu place-
re. Pollicebatur enim Jacobus cuncta ad-
venienti Ludovico cessura. Porro heic se
Petro obtulit occasio strenuè laborandi pro
religione avita, cujus restituendæ modum
& arcana consiliorum, in quibus omnis hæc
ratio sita est, & Regi ipsi & participibus se-
cretorum ejus aperuit. Quo factum est ut
cum anno MDCXXI. sapientissimus Prin-
ceps Consilium Palense in Parlamentum,
more Francico, mutaret, memor operæ in-
gentis quam in fidei negotio posuerat Petrus,
ejus merita rependit nova Præsidis dignitate,
quam in eum gratis contulit, indulta etiam
prolixa ætatis venia. Meminit ipse hujus rei
in Libello Barcinone edito anno MDCXLVI.
pro defensione libri de concordia sacerdotij
& imperij. Referam autem ipsa verba: *Sed
uno avulso non desuit alter qui rem Christianam
promoveret, felicitis memorie Jacobus pater
quondam meus: cujus laboribus, adjuncta quo-
que sollicitudine & industria mea, id effectum
est ut edicti regij pro restauranda per universas
Benearni parccias religione bonique ecclesiasticis*

restituendis lati executioni, cavillationibus hereticorum per longi temporis moras elusa, ab ipso gloriosissima & immortalis memoria Rege Ludovico XIII. perpetraretur.

VI. Hactenus res domi gestas placuit perstringere. Nunc major rerum mihi nascitur ordo, ex quo abductus à patria, & in sacrum consistorium evocatus, quod anno MDCXXXIX. contigit, quamplurimas proferendi ingenij illustres occasiones nactus est. quod qua ratione actum sit, paucis expediam. Fortè iis diebus Rex Ludovicus XIII. causa exciderat in sacro consistorio. Existimabat ipse injustè fuisse iudicatum. Itaque de ea re conquestus apud virum superillum Petrum Seguierium Galliarum Cancellarium, ei coram Eminentissimo Cardinale Richelio præcepit ut duos viros eruditione ac pietate præstantes deligeret in illud consistorium admittendos; neque se curare Parisiensè forent, aut ex provinciis, modò tanto muneri pares reperirentur. Tum temporis Marca qui à Parlamento Palensi delegatus in comitatu degebat, Cancellario innotuerat. Igitur Seguierius (fuit enim semper illi viro mira erga eruditos omnes ac literatos benevolentia, ut non injuria seculi nostri Mæcenæ dictus sit) clarissimum virum Petrum Puteanum, Bibliothecæ regie præfectum, in suas aedes evocat; oratque ut pro ea quæ illi cum Marca erat amicitia, ei persuadeat rem ipsi honorificam, reip. utilem, ac Principi gratam facturum, si proposito tantisper repetendæ patriæ desiderio, Lutetiæ cum dignitate vellet habitare; ceteros magnis ambitionibus expetere ut in numerum Consistorianorum admittantur; ipsi illud in primis beatum contingere, quod à Principe expeteretur. Recepti lubens Puteanus se facturum. Ad Marcam ergo specie visentis ingressus, destinata in longum jaciens, exquirat quod ei consilium esset post peracta negotia quorum causa hæc atinebatur, velitne revisere patrios lares, an verò Lutetiæ commorari, ubi eminentes virtutes aliquo in pretio sunt? Ad quæ Marca modestè, ut assolet, respondit, si alicujus gratiâ statueret vitam degere Parisiis, id haud dubiè facturum ut Puteani amicitia fruereetur; sed præterquam quod nullum sibi in Vrbe negotium erat, nullæ occupationes, cupere se in patriam redire, ubi, procul Urbis inlecebris, cum dignitate licebat vivere. Tum Puteanus, non ultrà differendum ratus, rem ordine, ut sese habebat, exponens, Neque tibi, inquit, deerit dignitas, neque occupationes. Velis tantummodo. Quid moror diutiùs? Marca ad Cancellarium deductus, & honorificè ab eo acceptus,

ac paucis post diebus apud Ruellum Cardinali Richelio monstratus, demum Regi indicatus, mirabili utriusque approbatione in sacrum consistorium adlectus est; adeo ut asseveraverit Ludovicus se, si Marca sibi tunc in mentem venisset, Cancellarium fuisse liberaturum onere conquirendi hominem, quod sibi probè cognitus esset, amicum etiam suum esse Marcam dicentem. Inutile fuerit referre quàm sanctè jus suum cuique tribuerit quandiu inter Consistorianos sedit. Id unum adnotasse sufficiat, omnium in se ora vultusque convertisse, dum quotidie in eo collegæ ejus reprehenderent admirabilem quandam sapientiam cum magna eruditione conjunctam. Crescit enim (ut rectè scriptum est ab auctore dialogi de claris oratoribus) cum amplitudine rerum vis ingenij, nec quisquam claræ & illustrem orationem efficere potest nisi qui causam parem invenit. Quæ porrò tam magnæ menti sese offerre poterat causa in Parlamento Benearense quæ non infra magnitudinem ejus jaceret?

VII. Anno MDCXLI. historiam Benearni & circumjacentium populorum, antea ipsis quoque indigenis aut prorsus incognitam, aut fabularum admixtione sceddè laceratam ac depravatam, Marca edidit summa cura & diligentia; ejusque fidem probavit auctoritate veterum historiarum & geographiæ scriptorum ac etiam actorum veterum ex variis archivis & manuscriptoris codicibus descriptorum, quæ publici item juris facta sunt. Dicata autem à Marca fuit illustrissimo Seguierio, velut æternum observantia in eum suæ monumentum.

VIII. Sequens mensis Martius materiam præbuit novis sermonibus, ob editionem libelli parænetici ad antistes regni de cavendo schismate, quod præ foribus adesse nuntiabat Optatus Gallus. Sub eo namque nomine latere voluit auctor, satis alioqui cognitus, si larvam illi detrahere liberet. Occasionem turbandi fumebat ex editione voluminum de Libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ, quæ anno superiore prodierant curâ clarissimi viri Petri Puteani, atque item ex rumore vulgi differentis eam Cardinali Richelio mentem esse ut omisso Episcopo Romano, Patriarcha in Galliis constituatur. Aiebat præterea magnum virum in partes tractum promissis ingentibus, qui scripto defenderet quæ pro ea causa Cardinalis facturus erat. neque dubitatur quin Marcam intelligeret. Cùm invidia hæc gravaret Cardinalem, eodèmq; telo Rex peti videretur, ad quem cuncta Richelii consilia referri omnes noverant, Marcæ per Archiepiscopum Burdegalensem Regis nomine

imperatur ut adversus hunc libellum scribat, sed ea methodo, ne Libertates Ecclesie Gallicanæ, quas per latus non occultè petebat Optatus, aliquam paterentur injuriam; quinimò id sedulo ageret ut omnes intelligerent Libertates illas nihil detrhere de reverentia quæ debetur Romanæ sedi, quam præ cunctis semper nationibus Galli constantissimè retinuerunt. Suscepit curam libens. Neque enim fas erat repugnare Principi cui se carissimum esse sciebat, præsertim justa imperanti; non Cardinali Richelio, cui omnia Regis consilia innitebantur, qui que Marcam plurimi haud dubiè faciebat. Itaque anno MDCXLI. editis dissertationibus DE CONCORDIA SACERDOTII ET IMPERII, sive DE LIBERTATIBUS ECCLESIE GALLICANÆ, (hanc enim interpretationem apponi in limine efflagitavit typographus, quòd ex eo librum existimaret vendibiliorem futurum) sic scriptionem suam temperavit, ut relicta discussione juris quod utriusque Potestati competit, ad solam facti inquisitionem, quæ fines veterum possessorum demonstrare posset, se contulerit; ut ipse præfatur in admonitione ad lectorem. Porro quod spectat ad reverentiam quæ sedi Romanæ debetur, tanta eam testimoniorum ex antiquitate petitorum nube asseruit, ac tam disertè, ut fas sit existimare neminem unquam, non dicam Gallum, sed nec Hispanum etiam, aut Italum, qui modò intra limites æqui constiterit, auctoritatem Romani Pontificis in altiori fastigio conlocasse. Offendit tamen (quis crederet) hic liber Romana ingenia, nullam aliam ob causam, ut Marca existimabat, quam quòd in fronte operis admoneret heic agi de Libertatibus Ecclesie Gallicanæ. Unde Romanis (quorum aures tenevit quædam plus trahuntur, ut ait Auxiliaris Præfectus apud antiquum scriptorem vitæ sancti Hilarij Episcopi Arelatenfis) promptum fuit sibi persuadere illum libertati ecclesiasticæ adversari qui de Libertatibus Ecclesie Gallicanæ (proh nefas!) agebat ex professo.

IX. Heic sese mihi castigandus offert Fagetus, non levem ob causam, sed ob gravissimum admissum flagitium erga memoriam illustrissimi Archiepiscopi, quem desertorem ac proditorem facit libertatum Ecclesie Gallicanæ. Ait enim illum, statim atque hujuscemodi operis (id est, libri de concordia sacerdotij & imperij) folia, quibus res ad apostolicæ sedis auctoritatem pertinentes tractabantur, lucubrasset, ea coram clarissimo & doctissimo Theologo amico suo, qui stipendiis Romanis pro juribus Summi Pontificis

fidissimè militare audiebat, & brevi post ab eodem Summo Pontifice cathedrali cuidam Ecclesie præfectus est intra fines Gallia, perlegere solitum esse; ut si quid ei forsitan occurreret sedis Romanæ juribus contrarium, libenter & amicè moneret. Probarit equidem ille me teste quæcumque ad hanc materiam spectabant, vel si quid minus placuisset, confestim vidit ipse emendatum. Fuit enim Marca sedis apostolicæ semper religiosissimus cultor, & ad vitam ecclesiasticam, ut diximus, propensus, ideoque aditum ad ecclesiasticas dignitates sibi præcludi nullo pacto volebat. Video Fagetum heic suum testimonium multum commendare, acta ista se præsentem identidem heic & alibi repetens, quò major sit istius narrationis auctoritas. At contrà nimia illa diligentia & affectatio mihi suspecta est; omninoque puto illum ista posuisse ut illorum desiderijs obsequeretur quorum ingenio styloque usus est in scribenda vita illustrissimi Archiepiscopi. Nam quamvis multoties Marcam audiverim differentem de his quæ occasione libri de concordia acciderunt, alium semper silentium de re ista, nullæ de Theologo illo, cujus fide ac potius perfidia deceptus esset, querelæ. Probabile autem non est illum hanc gravissimam querelam omisisse in dolore suo, si quam conquerendi causam habuisset. Sed quod jugulum perit, si ista vera sunt, cur in tot epistolis quas Romam scripsit occasione libri de concordia, cur in schedulis & libellis propterea oblati Romanæ Curie, nullam Theologi illius mentionem fecit? Nam vel hac unica ratione tueri se facile poterat, nihil scripsisse se in eo opere quod approbatum antea non fuisset à doctissimo Theologo Romanæ sedi addictissimo, & qui stipendijs Romanis pro juribus Summi Pontificis fidissimè militare audiebat, nihil egisse se improbè neque imprudenter, cuncta communicasse, & si quid minus placuisset illi Theologo, confestim emendasse. Omnino purgatio illa erat optima, nihilque habuisset Romana Curia quod reponeret adversus hanc argumentationem. Nihil tamen istiusmodi uspiam legitur in epistolis quas Marca tum scripsit Romam, quamvis illæ & multæ sint & ut plurimum satis prolixa. Itaque probabile est ista addita ab auctore vitæ, Fageto non repugnante, quòd is ea ratione imminutum iri putaret nimiam auctoritatem libri de concordia sacerdotij & imperij.

X. Addit Fagetus fuisse Marcam sedis apostolicæ semper religiosissimum cultorem & ad vitam ecclesiasticam propensum; ideoque, inquit, aditum ad ecclesiasticas dignitates sibi præcludi nullo pacto volebas. Scio

Marcam valde cupiisse ut nominationem de se factam ad episcopatum Conforanensem sequeretur confirmatio Summi Pontificis, multaque pro illa obtinenda egisse ac scripisse. At non inde colligi potest illum sese ob eam causam accommodasse ad mores & instituta ingeniorum transalpinorum quod nollet aditum ad ecclesiasticas dignitates sibi præcludi. Immo certus sum illum potius renuntiaturum fuisse juri quod illi quæsitum erat ad episcopatum Conforanensem quam quicquam ageret adversus veritatem. Atque id exemplis probandum est ex ipsius scriptis peritis.

XI. Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quarto Cardinalis Barberinus ad eum scribens 1 v. Idus Martias, ita demum illi collatum iri episcopatum Conforanensem significavit, si aliquo inchoati operis specimine paginas editas quantocumque transmitteret ex quibus appareret hallucinationes libri de concordia non tam ejus fuisse commissas arbitrio quam importuno alienæ ambitionis imperio expressas. Si Marca talis fuisset qualem eum depingit Fagetus, nihil facilius quam ut aditum sibi parefaceret ad cathedram Conforanorum. Fecit igitur quod suadebat Barberinus? Non ita sanè. Sed sueta animi magnitudine, & constantia adversus pertinaciam Romanæ Curia, recusavit istam conditionem ut duram, alienam ab ingenuo viro, ac proinde impossibilem. *Alterum scribendi modum, inquit, nisi sum immodestus, planè mihi repudiandum duco. Dura enim, alienaque ab ingenuo viro, ac proinde impossibilis conditio mihi imponitur, scilicet ut Blondelli consutationi proludens aperitè profitear vel saltem suspicioso dicendi genere significem mihi vim illatam ut veritati fucum facerem.*

XII. Anno dein MDCXLVII. scribens ad amplissimum virum Petrum Seguierium Galliarum Cancellarium 1v. Idus Junij, ait expectare se ultimum responsum Curia Romanæ pro episcopatu Conforanensi, de quo bene sperare illum jubebant ultimæ literæ. condiciones porrò quæ sibi ob eam causam imponerentur non accepturum se si nimis duræ essent, ac potius renuntiaturum omni juri suo quam eas susciperet. *L'attens la dernière resolution de la Cour de Rome, que l'on me fait esperer devoir estre favorable. Les conditions que l'on m'imposeroit pourroient estre si dures que je me porterois plustost à renoncer à toutes mes pretentions que non pas de les exccuter.*

XIII. Ea tempestate, v. videlicet Kalend. Januarij anni sequentis, Rex Ludovicus XIII. ad episcopatum Conforanorum,

cui tunc ob paralytim renuntiaverat Bruno Ruada eorum Episcopus, Marcam animo lubentissimo nominavit ac gaudenti. Fas enim sit audita loqui. Sanè credi vix potest quantum ea res placuerit omnibus iis quibus aliqua honesti cura erat. Nuncius certè apostolicus, qui tum Parisiis degebat, Hieronymus Grimaldus Archiepiscopus Seleuciensis, viri laudes insigni elogio profectus est in epistola scripta Kal. Julij anni MDCXLIII. ad Eminentissimum Cardinalem Antonium Barberinum, Urbani octavi Summi Pontificis fratris filium, qua eum ultro flagrantissimè rogavit ut suffragatione sua apud Pontificem juvaret Marcam, dignum haud dubiè, ut scribit, qui Conforanensi Ecclesiæ præficiatur. Cardinalis verò ille, ubi semel ei Marca innotuit, sic eum in suam recepti amicitiam, sic negotia ejus in diversis occasionibus procuravit, etiam antè quam rogaretur, ut Marca prorsus persuasum fuerit neminem diligentius aut flagrantius amari ab illo Cardinale. Ipse verò fratris ejus Eminentissimi Cardinalis Francisci Barberini, cujus quoque dein singularem benevolentiam & humanitatem expertus est in omnibus suis negotiis, auctoritatem & auxilium imploravit, ut approbato Principis de se judicio, Conforanensis Ecclesia utilem deinceps habere posset Episcopum. Respondit is humanissimè, suo more, operam Marcæ suam non defuturam apud Pontificem, sed quædam in libro de concordia sacerdotij & imperij scripta esse quæ molliri oporteat, ut delicatis quorundam ingenij satisfiat. id verò si semel præstitum sit, sperari posse ut quamprimum Marca voti compos evadat. Interim à Pontifice delegatur Episcopo Marinoneo, Lucæ Holstenio, acque aliis quibusdam ministerium ut librum illum seriò perlegant, adnotentque si quid contra debitam Romanæ sedi reverentiam exciderit auctori. Et Holstenius quidem quamplurima in eo contineri retulit quæ explicatione indigerent, quædam etiam esse quæ Romana jura violent, sed in occulto. tanto quippe ac tam singulari artificio librum hunc esse perfectum ut distinguere vix possit quæ pars ejus Ecclesiæ Romanæ faveat, quæve noceat. At Marinoneus, vir apud Italos singularis eruditionis fama celebris, scripto prompsit sententiam, pro Marca honorificam, & Romanis haud sperendam: Asserveravit enim nihil in eo opere contineri quod nota inurendum sit, neque permittendum esse librorum Cenforibus ut in illud sæviant, quinimò tam doctè ac eruditè, novaque methodo, auctoritatem Romani Pontificis per Gallias & ceteras Occi-

dentis & Orientis provincias illic asseri ut vel ob hoc ipsum auctori ejus deberi existimet majus aliquod premium quam sit Conforanensis episcopatus, grates quin etiam agendas. Scilicet tanta est vis veritatis ut etiam ab iis maximè colatur quos ei maximè adversari velis. Mansit tamen occultatum hoc clarissimi & eruditissimi viri testimonium de viri amplissimi lucubratione; tantæque cautione provisum est ne vulgaretur ut nulla Marcæ industria, nulla ars efficere potuerit ut exemplum ejus in Galliam mitteretur. Ceterum post relationem à delegatis factam coram Summo Pontifice, Cardinalis Barberinus Marcæ significavit cupere se ut sententiam suam de cura Principum in rebus ecclesiasticis liquidò promeret, eosque legibus Ecclesiæ subjectos esse in iis rebus, non verò præesse, doceret. Quod ille, ut erat minime contumax, abundè effecerat: sed quæ tum temporis accidit Urbani Pontificis mors luæuosa, novam morarum seriem introduxit.

XIV. Meliore tamen fato, quanquam eadem prorsus diligentia, sub successore ejus Innocentio X. rebus Marcæ prospectum est, adnitente in primis Cardinale Bichio, viro sapientissimo, qui in sacro consistorio quod IV. Idus Decemb. anni MDCXLIV. habitum est coram Summo Pontifice, & tanti viri virtutes ingentibus laudibus est profecutus, & ut episcopatus Conforanorum in eum conferretur, maxima contentione egit. Verum intercedente Assessore Sancti Officij, (sic vocant tribunal Inquisitionis) qui in memoriam Pontificis & Cardinalium importunè revocavit querelas adversus librum de concordia sacerdotij & imperij olim excitatas, magnasque & justas de eo conquerendi causas esse affirmabat, Innocentius, natura cunctator, & qui per imprudentiam nihil eorum prætermitti volebat quæ ad dignitatem & auctoritatem sedis apostolicæ pertinere existimabat, librum hunc examinandum deintegro commisit Cardinalibus Barberino, Spadæ, Pancirolo, & Rapaciolo, ad quos ea de causa extant aliquot illustrissimi Archiepiscopi epistolæ, quibus eos orat ut finis tandem aliquis imponatur his rebus. Relatio porrò negotij demandata est Cardinali Barberino, qui eo ipso, ut ita dixerim, momento, quo de eo acturus erat in congregatione Cardinalium delegatorum, in Galliam se contulit, ubi aliquandiu mansit.

XV. Atenim quia nova isthæc pontificia delegatio negotium deinceps protractura erat in longum tempus, Marca prævertent-

dum ratus, & ut omnem scrupulum ex animis judicum delegatorum evelleret, Libellum Barcinone edidit anno MDCXLVI. XIV. Kalendas Aprilis, quo editionis librorum de concordia sacerdotij & imperij consilium exponit, opus apostolicæ sedis censure submittit, & Reges canonum custodes, non verò auctores, esse docet. Hic est enim Libelli hujus titulus, quem integrum heic adscribere placuit. Eum porrò A. D. VII. Kal. insequentis mensis Octobris Romam ad Innocentium misit cum elegantissima epistola, quæ edita est inter Prolegomena novæ istius editionis libri de concordia. Quod autem Libelli hujus fatum fuerit, malo discas ex epistola ejus ad Cardinalem Pancirolo scripta, cujus ea sunt verba: *Tandem ex prescripto gravium virorum Libello publicato, offensiones quæ ex prioris libri editione, unde dilationis occasio, contractæ erant, delere curavi. Hunc Libellum ab Eminentia tua lectum atque recensitum, & Beatitudinè Innocentij X. Pontificis Maximi oblatum cum approbationis suæ suffragio, docuerunt me amicorum literæ, quantumque eo nomine tibi deberem. Nunc restat ut in delegatorum Eminentissimorum Cardinalium cætu Libello comprehensa sententia meæ professio expendatur; ut eorum relatione Sanctissimus Pater de meo in ecclesiasticam libertatem studio certior factus, episcopatus petiti gratiam mihi faciat. Sed novas in diem neçti moras in habenda congregatione non sine gravi animi sensu nuper accepi. Indixerat diem Eminentissimus Cardinalis Spada. Intercessit Reverendissimus Assessor Sancti Officij, causatus absentiam Eminentissimi Cardinalis Barberini, unius ex iudicibus delegatis; de qua monendus esset Summus Pontifex, ut absentis loco alium fortè pro suo arbitrio substitueret. Non conqueror de dubio moto, sed de mora quæ inde sequitur.*

XVI. Rectè quidem Marca metuebat tarditatem Romanorum moramque rerum, sed eò magis quòd sciret Legatum Philippi IV. Regis Hispaniarum eò læcreta molitione tendere ne dignitas episcopalis ei adderetur cujus nimia jam auctoritas erat apud Catalanos, gentem religiosissimam, quæque nominis episcopalis mirum in modum cultrix est. Annus tamen MDCXLVIII. finem negotio Ecclesiæ Conforanensis attulit, cui tandem aliquando Marca præfectus est Idibus Januarij, quinto demum anno postquam ab immortalis memoriæ Ludovico XIII. ei cathedra isthæc destinata fuerat. Supererat ordinatio, quæ antè fieri non poterat quam Marca ad Presbyteri honorem pervenisset. Clericus quippe factus à Ioanne Episcopo Lafcurrensi anno MDCVIII. XVI. Kalend. Octobris, non ultra progressus erat. Ita-

que anno MDCXLVIII. IV. Nonas Aprilis Presbyter ab illustrissimo Episcopo Babylo- nico Bernardo à Sancta Theresia consecra- tur apud Barcinonem: in qua urbe ordina- tum quoque Presbyterum fuisse, licet re- sistentem, sanctum Paulinum Nolanum dein Episcopum notius est quam ut Marcam la- tere posset. Quam ob rem inter ordinatio- nis solennia ejus opem & auxilium implora- vit pro recta Ecclesie sibi commissæ admini- stratione, ut me ex eo memini sæpe audivisse, & paucis ante obitum diebus, cum à me admonitus esset in ea tempora incidere festum diem illius sancti, rogavit Presbyterum qui eum in hoc morbo vivere solebat, ut eo die sui meminisset in Missæ sacrificio, commemorans tempus ordinationis suæ apud Barcinonem peractæ. Dein A. D. XIX. Ka- lendarum Novembrium ejusdem anni Bar- cinone digressus, Narbonem petiit. Illic ab Archiepiscopo Narbonensi Claudio Rebeo Conforanorum Episcopus est ordinatus in cathedrali Ecclesia sanctorum Iusti & Pasto- ris, præsentibus & Archiepiscopo assistenti- bus Clemente Bonzio Episcopo Biterrensi & Nicolao Pavillone Alectensi item Episco- po, Suffraganeis Ecclesie Narbonensis. Ab iisdem Episcopis paulò post, nempe XIII. Kalend. Ianuarij, in eadem Ecclesia Nar- bonensi consecratus est vir illustrissimus ac sapientissimus mihi que (quamvis enim audacia sit in verbo, dicitur tamen) amicissimus, Franciscus Bosquetus Lodovenfis Episco- pus, qui nunc Ecclesie Monspeliensi felici- ter præest, vir huic nostro Archiepisco- po ab adolescentia sine fuce & fallaciis ami- cus, cum quo adeo conjunctè vixit ut ad ex- tremam ætatem amicitia eorum creverit, permanseritque usque ad extremum vite diem. Neque aliam amicitie hujus causam fuisse crediderim quam eam quam adfert Cicero in oratione pro A. Cluentio: *tam hoc ferè scitis omnes, inquit, quantam vim habeat ad conjungendas amicitias studiorum ac nature similitudo.* Est enim ille eruditissimus & hu- manissimus. Sed de tanti viri virtutibus disse- rere neque hujus loci est, & multi retulere. unum addiderim, nihil esse tam excelsum quod illa non mereantur. Haud iutile por- rò fuit hæc eo loci observare, quandoqui- dem & ipsi Narbonenses (ut me audivisse memini quum in ea civitate essem anno MDCLIX.) cum aliqua lætitiæ voluptate me- morant illustre hoc amicorum par in eodem anno & ab iisdem Episcopis Episcopos fuisse consecratos. Neque illud omittendum hoc loci, Innocentium Pontificem, cui ma- litia quorundam hominum Marce virtuti- bus invidentium persuaserat eum sic averso à

Romana sede animo esse ut nulla Pontifi- cum benevolentia nullaque gratia ad ejus au- ctoritatem extollendam trahi unquam posse videretur, ad tentandum eum quadam op- portunissima occasione usum esse paulò an- tè quam in cathedra Conforanorum conlo- caret. Mota erat temporibus illis gravis quæ- stio de duplici capite in Ecclesia, plerisque unicum tantum caput, videlicet beatum Pe- trum, in ea constituentibus, quibusdam ve- rò consentibus Paulum quoque Ecclesie ca- put cum Petro fuisse. Cum hæc quæstio di- straheret in partes ingenia hominum erudi- torum, atque interim dignitas Romanæ se- dis tentari videretur, Innocentius, qui ap- prime noverat Marcam in primis ecclesiasti- cæ antiquitatis peritum esse, ratus præterea evenisse occasionem qua ejus animum erga sedem Romanam experiretur, aperire sen- tentiam jubet. Ille nihil cunctatus, Exerci- tationem Barcinone v. Kalendas Iunij anno MDCXLVII. scriptis de *singulari primatu Petri*, quæ nondum edita est: quam Innocentio, ad quem statim missa est, valde placuisse ex eo intellectum est, quòd eam publicè legi- jussit, ac singularem quandam de Marce in sedem Romanam propensione accepit opi- nionem. Ceterum hæc quæ supra dicta sunt, quamquam plures per annos gesta, conjun- xi; ne, si secus actum fuisset, series narra- tionis interrumperetur. Nunc ad temporum ordinem redeo.

XVII. Initio anni MDCXLII. Marca do- mestico vulnere, & eo gravi, ictus, Iaco- bum patrem amisit, fato interceptum apud Benearnos, quum ipse Lutetie commoraretur. quæ absentia haud dubiè animum ejus valde afflixit. Neque tamen casum illum, ut plerique solent, per lamenta ac mœro- rem muliebriter tulit, sed post justa paterno funeri peroluta revolutus ad studia & ad negotiorum tractationem, haudquaquam sibi otium lugendi reservavit, negotia vide- licet pro solatiis accipiens. Ea quippe tem- pestate inventam à se in Bibliotheca regia Vigilij Romani Pontificis epistolam decre- talem pro confirmatione Quintæ Synodi Oecumenicæ, quæ Constantinopoli habita est, hæcenus ineditam, & omnibus doctis incognitam, publici juris fecit; addita etiam elegantissima dissertatione, qua Vigilij in- stitutum in perplexa Trium Capitalorum disputatione asseruit, ut ipse loquitur. Edi- dit quoque ad calcem hujus dissertationis epistolam Eutychie ad Vigilium, itémque aliam Vigilij ad Eutychie, utramque Græ- cè, cum Latine tantum extarent, necnon etiam Anathematismos XIV. editos ab eadem synodo, qui Latine tantum habebantur ex-

Vide præfationem
notam ad tres
editiones Petri
de Marca.

cusi, Græca lingua evulgavit ex eodem codice regio. Quid verò de hac editione potestea ipse senserit, accipe ex Libello ejus Barcinone edito anno MDCXLVI. cujus supra mentionem feci: *Sane explicari non potest quantum hujus epistolæ publicatio profuerit ad firmandam apostolicæ sedis auctoritatem erga Concilia generalia, quæ apud Gallicanos academiarum Magistros, majorum suorum decretis inherentes, valde nutabat.* Porrò dissertatio hæc edita tum fuit in ingentibus illis Conciliorum tomis qui è typographia regia prodierunt; in quos etiam conjecta est altera Marcæ dissertatio *de primatu Lugdunensi & ceteris Primatibus*, cum Notis ad canones aliquot Concilij Claromontani sub Urbano secundo celebrati. Hanc ultimam dissertationem longè auctiorem edere rursus instituerat, si diutiùs in vita fuisset. Nihil tamen quod alicujus momenti sit addidit, aliis occupationibus præpeditus.

XVIII. Tum temporis Catalonia, nobilis Hispaniarum provincia, libertatis amore, & odio adversus dominantes, à quibus atrocia se perferre querebatur acriùs quàm ut nulla justa conquirenda causa esset, in fidem se ac clientelam Christianissimi Regis contulerat, missò ob eam rem ad Ludovicum XIII. nobilissimo ac sapientissimo viro Iosepho Margarito, quem in villa cui Valli-Spinosa nomen est residentem prope Tarraconem, ac nihil minùs cogitantem quàm ut consensu gentis in bellum traheretur, Catalani ex decreto omnium ordinum provincie sibi ducem ob nobilitatem ejus & virtutem præposuerant, vi etiam acturos minitantes si cunctaretur. Neque nobilitas diutiùs demonstranda est. Quippe antiquum in Citeriore Hispania Margaritorum genus, fecundum illustrium virorum. Itaque gratiis sibi à Rege actis, filiisque duobus apud eum obsidibus ultro relictis, in Cataloniam remeans, Gubernatoris etiam provincie dignitate postea auctus, & Hispanis ostendit quantum belli artibus valeret, & fidem suam Regibus nostris multoties approbavit clarissimis argumentis. Sed præterea pus haud dubiè erat prudenti Visitatore, (summi id magistratus nomen est, splendida in primis administrationis) qui provinciales judices egredi terminos fori prohiberet, audientes pœnis coerceret, ac si id è re publica esse existimaret, loco moveret, provinciamque inquietam recenter ad nos versam, legùmque municipalium amantissimam, consilio magis quàm vi in officio contineret, imperioque Francico parere assuefaceret. Igitur Marcam deligi placuit, virum in quo multa civilis prudentia, singularis in omnes

comitas, ac facilitas penè incredibilis inerant, cum severitate & gravitate conjunctæ, præter admirabilem rerum divinarum humanarumque intelligentiam. Acta hæc anno MDCXLIV. quo ipse Barcinonem pervenit A. D. VII. Kalend. Maij. Et Marcæ quidem, præter auctoritatem ab Hispanis olim Visitatori generali Cataloniæ tribui suetam, concessa est etiam à Ludovico Rege in milites & copiarum ductores jurisdictione, & mandata ærarij cura. Quòd si libuisset commodis propriis utilitati que servire, remque familiarem augere ex pecunia publica, nihil facilius. Nam & provincia dives, & parata peccantibus; & Princeps ad retinendam Cataloniam & ad propagandos imperij fines tum maximè intentus, eam illuc pecuniam mittebat quæ perpetuos sumptus suppeditaret, nec solum necessarios, sed etiam liberales; & præfecti ærario in omnem aviditatem proni, quantalibet facilitate redempturi erant mutuam dissimulationem mali. Sed horum neutro corruptus est. Quinimò cum intelligeret neminem adeo abstinentem & integrum in hoc munere esse quin suspicionibus avaritiæ pateat, nolletque sibi in posterum imputari posse quòd Cataloniam avarè habuisset, curam hanc à se removeri enixè efflagitavit; exemplum videlicet Datiani Patricij secutus, qui gratia quapiam donatus ab Imperatore Constantino, *ausferri sibi id cum tanta instantia depoposcit cum quanta alij poscere consueverunt;* ut ait ipse Constantinus in Codice Theodosiano. Neque tamen Marca statim obtinuit quod petebat. Verùm cum nihil ex ea petitione remitteret, pertinaciterque in dies regiam majestatem urgeret ut administrationem illam in alium transferret, tandem impetravit. Itaque liber & solutus ab hac cura, posthac totus ad bene gerendam rempublicam intentus, primùm omnes Catalanos blandè complecti, deinde singulos comiter appellare, postremò linguam eorum & mores addiscere; quò sic instructus, faciliùs dein in eorum se amicitiam insinaret, auctoritatèque sibi apud ipsos conciliaret. Neque profectò spes eum sua frustrata est. Nam hinc factum ut ei omnes Catalani, superba alioquin & gloriosa gens, & adversus potestatem contumax, honores, quos possent, publicè haberent, felicèque se esse existimarent quòd tam boni viri familiaritate uterentur. Quippe sic se Barcinone gerebat in privatis congressibus ut deposita potestatis personam communis infimis, par principibus videretur, comitate & alloquiis officia provocans singulorum. In negotiis verò publicis, severitatis semper & aucto-

L. i. De annona
& tributis.

Philos. la via
Ayollonij lib. 1.

*Philosfr. in vita
Apollon. lib. 5.*

ritatis retinens, sapius tamen minitendo, ut monuit Apollonius Tyaneus, quam puniendo vim imperij solidavit; diversus nimirum à moribus Galbæ Imperatoris, quem Suetonius tradit per octo annos variè & inæquabiliter Hispaniam Tarraconensem rexisse, ac primò quidem acrem, vehementem, & in coërcendis acidem delictis vel immodicum fuisse. At Marca, ut dixi, lenis quam vehemens ac severus videri maluit, ratus haud dubiè dari ea ratione per provinciam documentum, Francorum dominationem haud procul à libertate abesse, sed istius modum placere. His artibus provinciam difficilem & inquietam, annonæ, vini, & olei fecundam, inimicitis & licentia discordem ac mobilem, rerùmque novarum avidam, septem per annos in officio continuit, & Regi firmavit adversus Hispanorum artes & conatus.

XIX. Scilicet Marca iis dotibus isque virtutibus erat ornatus & instructus quas, uti paulò post videbimus, Serenissimus Princeps Ludovicus Borbonius Condeus in eo magistratu requirebat qui Cataloniam teneret, si modò pacatam provinciam habere vellet. Gnarum id Annæ Austriacæ Francorum Reginae, quæ tum sub Rege puero negotiorum publicorum administrationi præerat. Etenim Marcam mittens in Cataloniam, splendidissima illum dignitate summæque auctoritate præditum esse voluit, omnibusque quos sequentibus temporibus in Cataloniam misit, in primis mandavit uti ne quippiam agerent Marca inconsulto. Quo loco commemoranda mihi occurrunt mandata quæ xv. Kalend. Februarij anni MDCXLV. data sunt Henrico Lotharingico Comiti Harcuriano, cum ad regendam vice Regis Cataloniam destinaretur. Iuvat heic ipsa mandatorum verba describere, digna profectò quæ in hanc historiam referantur: *Le Sieur de Marca, qui a esté envoyé Visteur general en Catalogne avec ordre de prendre connoissance des affaires de la Justice, Police, & Finances, & de toutes autres selon le pouvoir de cette Charge, estant homme de grande capacité & de science, & d'une probité singuliere, appellé à la dignité d'Evêque, & particulièrement estimé de la Reyne, Elle recommande à Monsieur le Comte d'Harcourti de le considerer particulièrement. Et comme il a ordre de luy rendre toute la deference qu'il doit à sa qualité & à ses charges & de luy donner compte de l'estat de toutes choses, aussi l'intention de sa Majesté est qu'il le traite avec tout honneur & prenne ses avis sur toutes affaires & occurrences, & ait en luy une confiance entiere. Que ledit sieur de Marca ayant en ordre de sa*

Majesté, à son départ d'auprès d'elle, de demeurer ordinairement à Barcelonne, pour en l'absence du Viceroy, & pendant qu'il est à la campagne, avoir soin des affaires de la Ville & de celles du Pays, comme aussi de ce qui s'y peut offrir pour le service de sa Majesté & le secours de l'armée, avec charge d'agir tousiours sous l'auctorité du Viceroy, l'intention de sa Majesté est que ledit Sieur Comte d'Harcourti se repose sur luy, lors qu'il ira commander l'armée, de ce qui sera à faire du costé de Barcelonne, & que lors qu'il en partira il le fasse ainsi connoître à tous, & quelle est la creance qu'il prend en luy, afin que toutes choses réussissent en ses mains ainsi qu'il est convenable.

XX. Integrum locum referre visum est duabus de causis, nimirum ut ostenderem quanta & quam magnifica esset Annæ Augustæ opinio de Marca, & ut refellerem ineptam observationem reverendi illius viri qui nuper vitam ejus emisit in publicum. Hic enim tractans istud ipsum argumentum, ait novum Cataloniæ Proregem Comitem Harcurtium pervenisse Barcionem principio anni MDCXLV. cum peculiari mandato ut in omnibus que ad provinciam, EXCEPTIS ARMIS, administrationem pertinerent, *Visitatoris consiliis uteretur.* Istud verò à veritate alienissimum esse ostendit locus supra descriptus ex mandatis quæ Comiti Harcuriano data sunt; in quibus sic ille cuncta jubetur communicare cum Marca, sic in omnibus negotiis & occasionibus uti ejus consiliis, ut nihil omnino excipiat. Vnde manifestæ vanitatis & mendacij arguuntur quæ de hac causa scripsit Fagetus.

Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab uno Virgil. lib. 2.
Disce omnes. Aneid.

Lubet enim illi reddere sua verba.

XXI. Tanta autem dignatio ejus erat ut cum anno MDCXLVII. apud Barcionem atroci morbo laboraret, certatim omnes ad templa, quæ propter hunc morbum noctu & interdiu cunctis patebant, concurrerent, cœlestem pro eo opem imploraturi, & Serenissimus Princeps Condeus, qui tum Cataloniam vice Regis obtinebat, ad visendum eum è castris, quamvis procul distitis, in urbem veniret pridie Nonas Septembris, cum antea de valetudine ejus sollicitus, crebrò per nuntios invisisset. quo nihil honorificentius Marcæ contingere poterat.

XXII. Operæ pretium est referre in hoc loco, ad laudem & gloriam magni viri, quis fuerit Serenissimi Principis dolor ob istum morbum, quæ opinio de Marca, qui metus ex morte ejus. Primùm enim, missò eam ob causam veredario ad Cardinalem Mazzarinum è castris ad Verduum III. Non. Sèp^{te}

tembris, ei significavit necessariam sibi visam fuisse hanc curam, ut eum admoneret Marcam in extremo vitæ periculo versari, magnamque esse hanc jacturam. mittendum esse quamprimum in Catalonia alium quempiam virum probum, capacem, & qui aliqua negotiorum provincia cognitione imbutus sit, denique qui plurimum comitatus habeat & firmitudinis, haudubiè his verbis innuens mittendum esse virum, si inveniri possit, qui iisdem dotibus esset ornatus quibus Marca. Quòd si istiusmodi homo non reperiretur, futurum ut Mazarinus Aquisiensis Archiepiscopus, qui in Catalonia non ita multo post venturus erat, eam provinciam rectorum vice Regis, incursum esset quotidie in magnas difficultates. Videndum id esse. Ire se interim Barcinonem, ut tumultibus occurrat qui occasione mortis istius excitari possent. Præstat autem ipsa Principis verba referre. *J'ay creu vous devoit envoyer ce courrier en toute diligence pour vous avertir de l'extremité de Monsieur de Marca. C'est une perte pour le service du Roy tres considerable. Je croy qu'il est absolument necessaire d'y renvoyer promptement un autre qui aye la capacité, la reputation, & en general la connoissance des affaires, qui soit doux & ferme pour s'accommoder à l'humour des Catalans; faute dequoy Monsieur vostre frere se trouveroit tous les jours obligé à se commettre avec les Consiſtoires. Ce qu'il est bon d'éviter, ayant quelqu'un par qui on fasse faire & recevoir les propositions delicates. Cela m'oblige d'aller en toute diligence à Barcelonne pour empescher les desordres que cette mort-là pourroit apporter. Ad ea Mazarinus respondit xvi. Kal. Octobr. angise atque dolere vehementer ob miserabilem statum valetudinis Marcæ, multum tamen bonæ spei hinc fumere quòd post acceptum à Principe nuncium de morbo ejus, nullas deinde literas ejus habuerit. hinc colligere se Marcam meliùs habere. Haudubiè hanc jacturam, si eveniret, magnam fore. Præcipuum autem futurum in dolore locum suum, tum propter amorem & reverentiam quæ viro debetur tot insignibus virtutibus prædito, sed maximè quia omnino persuasum habebat neminem esse qui tanto cum fructu personam sustinere possit quam is in Catalonia sustinebat. Præterea eum esse Marcam quem ipse plurimi semper fecisset. *Je suis toujours en grande inquietude du pauvre Monsieur de Marca, & conçois neantmoins beaucoup d'esperance de ce que depuis l'avis que vous m'avez donné de sa maladie je n'ay plus eu de vos nouvelles, inferant de là qu'il se porte mieux. Certainement ce seroit une grande perte que nous ferions, & qui me tou-**

cheroit sensiblement, tant pour l'affection & l'estime que chacun doit avoir pour une personne de si grand merite, que pour la connoissance que j'ay qu'aucun autre ne scauroit si bien servir le Roy que luy dans l'employ qu'il a en Catalogne. Outre qu'en mon particulier j'en ay toujours fait grand estat.

XXIII. Eodem tempore Mareschallus Gramontius, qui in eam provinciam missus erat cum Serenissimo Principe Condeo, scribens ad Cardinalem Mazarinum, aiebat existimare se multum dolorem accepturum illum audita misera valetudine Marcæ. neque id injuria. quippe difficillimum esse inveniri successorem illi parem in administranda Catalonia. Quærendum tamen quantumcyus aliquem cui hæc provincia demandari possit; ut eatur obviam difficultatibus quæ Archiepiscopo Aquisi occurrerent in initiis novæ dignitatis, si non adesset aliquis Marcæ non impar qui eum consiliis suis juvaret. Hæc sunt ipsa Gramontij verba ex iisdem castris ad Verdunum postridie Kalend. Septembris: *L'extremité en laquelle est reduit Monsieur de Marca causera bien asurement du déplaisir à vostre Eminence, & avec grande raison, estant assez difficile qu'un autre soit en sa place qui l'occupe aussi avantageusement que luy pour le service du Roy. Surquoy je prendray la liberté de dire à V. E. qu'il est temps d'y songer de bonne heure; puisque si Dieu vient à disposer de luy, Monsieur vostre frere se trouveroit assez embarrassé dans ces commencemens, s'il n'estoit assisté d'une personne intelligente qui peut faire les mesmes fonctions dudit Sieur de Marca. Rescribens autem Mazarinus ad Mareschallum, his omnino verbis usus est: *Je suis en grande inquietude de la maladie de Monsieur de Marca. Je reconnois avec vous qu'il seroit bien mal-aisé de remplir cette place d'une personne qui réussit aussi bien parmy ces peuples-là, & que si mon frere à son arrivée estoit privé des lumieres & des assistances qu'il peut luy donner, ce seroit une grande disgrâce pour luy.**

XXIV. Patebant, ut dixi, templum novum & interdiu Barcinone propter hunc morbum, ad eaque certatim omnes sponte conveniebant, caelestem pro eo opem imploraturi. Eximium sanè erat illud amoris eorum argumentum. Sed ea erat Barcinonensium pietas & caritas in Marcam ut ambitu urbis coerceri non possent. Atque adeo ex ea egressi quamplures, ad templum Monferratense, inclytum per indigenas advenaque, vetusta fama ac præcipuo cultu beatissimæ Mariæ virginis celebre, quod xxx. M. P. hoc est, iter unius diei, abest ab urbe Barcinonensi, pedibus accesserunt, vota pro

incolumitate ejus nuncupaturi. Publicè quin etiam civitas universa votum fecit, ac Consulam cura factum est ut duodecim Capucini, quo hominum genere nescio an aliquid sit aut melius aut sanctius, nudis pedibus, sandaliis etiam depositis, nomine civitatis ad Montemferratam proficiscerentur; additis duodecim puellis, quæ vestibus albis usque ad talos demissis induta, ac crinibus fluxis, nudis quoque prorsus pedibus in illa ætatis teneritate iter illud confecerunt, ut votum civitatis ad illam ipsam ædem perfolverent. Et ne soli Barcinonenses eum diligere viderentur, præces quoque ad Deum publicè per totam provinciam pro eadem causa ultro fundebantur à populis aliarum urbium ac pagorum Cataloniae, Barcinonensis civitatis exemplum secutis, neque enim quisquam jubeat. Certè in univèrsam æstimanti, affirmare licet neminem unquam advenam apud Catalanos tam flagranti desiderio fuisse celebratum. Marca verò, qui se tot religiosissimorum hominum votis à morte revocatum esse judicabat, grates Deo pro restituta quondam valetudine acturus, & ne insalutata beatissima virgine Cataloniae relinqueret, ad Montemferratam & ipse pervenit anno MDCCLI. dissertationemque illic IV. Idus Aprilis elucubravit de origine ac progressu culus beate Mariae virginis in Monteferrato, quæ manu ejus scripta, ac nondum edita, in archivo monasterij posita est. Testatur id ipse in epistola data ad clarissimum virum Petrum Valerum Diazium Iurifconsultum Hispanum, nunc rationum in regno Neapolitano Præsidentem, qui tum apud Bresconem haud procul Agatha captus detinebatur jure belli: *Nunc superest, Vir clarissime, ut quam à me literis tuis exigit, reddam de Ioannis Guarini olim Montisferrati cultoris etate sententiam meam: quæ sic temperata est intra limites veri & falsi, ut hoc repudiato, illud asserat. Ea de re dissertationem peculiarem illo in monasterio olim scripsi, post veteres illius chartas accuratè discussas, cum anno MDCCLI. illic deprecationis causa consisterem; quæ dissertatio mea manu excavata reposta est in archivo ejusdem domus à pio viro Batlle tunc Conventus Abbate. Ceterum, cum ea dissertatio fato quodam deperdita esset, de quo apud Marcam conquestus est R. P. Franciscus Crespus Bagiarum Abbas & sanctæ Theologiæ Professor Regius in academia Ilerdensi, qui tum historiam monasterij Monteferratenis scribebat, ejus exemplum ad hunc Abbatem missum est quum Perpiniæ ageremus. Marca verò sic ad eum scripsit, præfatus aliqua, in initio epistolæ, de cultu qui debetur beatissimæ virginis: Sed*

præsentem quam supplicibus votis ad ædem Montisferrati conceptis opem præstare solet, ego duobus usque gravissimis morbis, cum Barcinone degerem, ferè confectus, experimento didici, ejus patrocinio velut ex ipsis mortis faucibus ereptus. Quare gratias hujus beneficii publicas acturus, superatis montis jugis, ad sacram ædem vetusto illius imaginis custodem cum accessissem, vice tabula à naufragis appendi solita, & montis descriptionem, & conscriptam de oratorij atque imaginis vetustate lucubrationem dicavi: quæ in archivois custodem tunc recondita, cum hodie non extet, ejus exemplum ad te transmittito. Tum paucis agit de antiquitate loci; admodumque Crespum ne in ea historia scribenda falsis, ut Hispani solent, testimonium uratur; quæ Gallis, inquit, fabularum istiusmodi detegendarum peritissimis ludibrium debent, & relique narrationes, licet alioqui vere, auctoritatem demunt. Ceterum narrationem rerum à Marca in Tarraconensi Hispania gestarum, quæ commentarium integrum postulareret, majori operi reservo. Interim his fruere.

XXV. Sed antè quàm ab hoc loco discedam, res postulare videtur ut rursum nonnulla dicamus de libro de concordia sacerdotij & imperij. Exegerant Romani à Marca sapissime ut condemnaret quæ in eo libro scripta erant adversa moribus Italarum. Ille verò constanter recusaverat, ut supra vidimus. Denique hoc anno MDCXLVII. multa scripta actaque sunt in hac causa quæ silentio transmittenda non sunt. Toto illo anno multis modis tentatus est Marca animus. Et is quidem ita constitutus erat, quandiu sanus fuit, ut decreverit nihil remittere ex privilegiis Ecclesiæ Gallicanæ, quantumcunque urgeretur, ac potius renuntiaturum omni juri quod habebat ad Ecclesiam Conforanorum. At si quippiam valde ridiculum sibi offerretur subscribendum, non repugnaturum quidem, sed statim evulgaturum sibi dictum fuisse hoc esse novum jus Curia Romanæ. nihil tamen facturum quo Gallicanæ Ecclesiæ privilegia damnare videretur; nisi si eodem tempore Legatus regius aut Cardinalis Protector publicè protestarentur schedulam quæ ab ipso subscribenda exigeretur nihil detrimenti afferre nostris privilegiis. Hanc illi tum mentem fuisse patet ex laudata superius epistola ad Cancellarium scripta; in qua hæc leguntur: *Les conditions que l'on m'imposeroit pourroient estre si dures que je me porterois plusloft à renoncer à toutes mes pretentions que non pas de les executer; comme j'ay fait entendre à Monsieur le Cardinal d'Este par la lettre du* dont *la copie est cy-jointe. Si l'on me propose des articles à signer, encore qu'ils soient ridicules, je n'y*

n'y feray point de difficulté, parce qu'ils en seront responsables, & je publieray que ces Officiers m'ont enseigné que c'estoit le nouveau droit de la Cour Romaine. Je ne pourrois pas consentir à signer quelque clause qui condamnat les Privilèges de l'Eglise Gallicane. Au contraire, je desire que l'on conserve dans ma declaration la reserve que j'y ay apposée de ces Privilèges, ou bien que Monsieur l'Ambassadeur ou le Protecteur des affaires de France protestent que la declaration qui me sera présentée s'entend sans prejudicier aux Privilèges de la France.

XXVI. Ita constitutus erat Marca die decima Iunij, cum sanus adhuc esset. Incidit paulò post occasio Romanae Curiae admodum favorabilis, morbus videlicet quo Marca laboravit sequenti mense Augusto. Hac pulcherrima occasione usus Vincentius Candiottus, qui tum in Catalonia morabatur ut nomine Pontificis caperet spolia Episcoporum decedentium & ut redditibus episcopatum frueretur sede vacante, & aliquandiu post factus est Episcopus Balneoregensis, schedulam agroto subscribendam obtulit pridie Idus Augusti prorsus contrariam destinatis Marca dum sanus erat. Sed bene habet quòd in actis publicis tum apud Barcinonem confectis adnotatum est ista contigisse quo tempore Marca jacebat in lecto infirmitatis causa. Præstat autem integra acta describere.

Hoc est exemplum bene & fideliter Barcinone sumptum à quodam publico & authentico papyro instrumento declarationis sano & integro ac fide digno tenoris sequentis. Ego infra scriptus Petrus de Marca profiteor me in omnibus sequi & amplecti eam doctrinam de jurisdictione ac immunitate ecclesiastica ceterisque rebus & causis ecclesiasticis quam docet Romana Ecclesia, eique firmiter adherere. Quæcunque verò huic doctrinæ contraria scripsi in libro de concordia sacerdotij & imperij & in epistola Hyacinto Messades Archidiacono Empuritano Ecclesiæ Gerunfis directæ, à me editis, quæ postea decretis sacrae congregationis Indicis damnata sunt, ea quoque & nunc damno & in altera illius libri editione me emendaturum spondeo, eandemque Romanæ Ecclesiæ doctrinam etiam in reliqua operis parte à me edenda me sequaturum promitto. Profiteorque singularia illa jura quibus in negotiis ecclesiasticis Rex Christianissimus utitur, non nisi ex privilegio apostolico posse exerceri. Alioquin legitimè non usurparentur. PETRVS DE MARCA.] *In Dei nomine. Noverint universi quòd anno à nativitate Domini millesimo sexcentesimo quadagesimo septimo, die verò Mercurij decima quarta mensis Augusti ejusdem anni*

intitulata, in mei Notarij infra scripti & Pauli Faget sanctæ Fidei Prioris, ac Doctoris Petri Pont, & Francisci Mathæi Artium & Medicine Doctoris civis Barcinone, testium presentia, illustrissimus & reverendissimus Petrus de Marca in supremo Navarre Senatu Præses, sacri Regis Christianissimi Consistorij Consiliarius, constitutus personaliter intra quandam mansionem domorum suæ propriæ habitationis quam fovet in platea nuncupatâ divæ Annæ, in lecto jacens infirmitatis causa, habens præ manibus supra scriptum folium papyreum seu confessionem & promissionem respectivè narratorum supra, perlecta ipsa scriptura submissa voce, suum nomen in fine propria manu subscripsit & firmavit. De quibus omnibus & singulis sic ut prædicitur actis, dictis, gestis, & secutis, in continenti dictus illustrissimus Dominus Petrus de Marca petiit & requisivit instrumentum confici & sibi ac aliis cujâ interstet tradi & liberari, prout de mandato illius illustrissimo Domino Vincentio Candiotto Collectori apostolico acceptanti tradidi per me dictum & infra scriptum Notarium. Quæ fuerunt acta Barcinone sub anno, die, mense, & loco, ac testibus presentibus ad præmissa vocatis specialiter & assumptis atque rogatis, prout superius continetur.

XXVII. Hujus rei mentio etiam extat in ea vita illustrissimi Archiepiscopi quæ à Fageto edita est, itémque in observationibus quæ circumferuntur Eminentissimi Cardinalis Albicij ad librum meum de vita Marcæ. Hæc sunt ejus verba. Deus autem optimus maximus, qui opera Petri Marcæ in ecclesiasticis functionibus uti volebat, dum Barcinone commorabatur, exitiali morbo illum corripuit. In ea infirmitate ad cor reversus, protestationem & revocationem quæ sequitur in manibus Episcopi Balneoregensis in Catalonia tunc temporis spoliatorum Episcoporum Collectoris emisit. Ego infra scriptus Petrus de Marca &c.

XXVIII. Anno MDCLII. quum pestilentia Barcinonem invasisset, Marca mense Martio se contulit in monasterium sancti Hieronymi Murtenfis, quò singulis æstibus secedere consueverat; ibique aliquandiu commoratus, dein ad Granollerium accedens, & ad Ostalricum, demum iter Galliarum ingressus est mense Julio. Haud sanè aliàs tristior fuit Barcino; ac diem abitionis ejus sic universa civitas profecuta est ut lacrymis desiderij futuri dolorem indicaret. Celebratur adhuc eorum vaticinatio qui longam malorum seriem provinciæ imminere prædixerunt, quandoquidem eam Marca deserebat. Neque tamen omnem ejus curam abjecit. Nam Margarito, quem ex urbe ad alteram fluminis Bisaucij ripam, Moncadam inter & Gruam, x. m. p. à Barcinone

distantem evocaverat prid. Idus Iulij, Catalanorum salutem & negotia commendavit; profusisque utrinque lacrymis, tanquam non amplius visuri, discessere, Margaritus ad tuendam urbem, quam paulò post Hispanorum copiæ obsederunt, Marca verò in Galliam. Fuit sanè semper magna inter eos amicitia, ac tanta conspiratio consensûsque virtutum, ut Marca plurimi faceret Margaritum, eumque valde amaret, hic verò Marcam in primis coleret & observaret, ac velut alterum parentem diligeret. Catalanos porrò omnes, à quibus se plurimum amari Marca nosset, ipse quoque peculiari quodam semper amore profecutus est; ut omnibus notum est qui Marcam noverant, & ab eo scriptum est in quadam epistola data ad Eminentissimum virum Iacobum Cardinalem Corradum, cui perpetua & constans cum Marca fuit amicitia & præcipua in eum inclinatio. Ac postquam in Galliam remeaverat, lætabatur supra modum quum occasiones nancisceretur ad gratificandum hominibus illius gentis, id quod non rarò accidit. Ceterùm peragrata Catalonia & Gallia Narbonensi, ad Conforanos tandem perveniens, qui in Pyrenæis Aquitanicis siti sunt, eorum civitatem solenni pompa ingressus est III. Non. Augusti. Quamquam animus ejus modicis contentus, & inanum contempitor, facilè transmissurus erat hunc triumphalem apparatus, nisi id Conforani efflagitassent non mediocri studio, quò suam in eum observantiam publicè testarentur.

XXXIX. Vndecimo dein Kalendas Septembris Karolus de Montchal Archiepiscopus Tolosanus, vir sanè pius & doctus, excessit è vita apud Carcassonem, ubi tum conventus Galliarum Narbonensis habebatur; cuius corpus initio mensis sequentis Tolosam delatum, supremo officio mandatum est in Ecclesia cathedrali. Inter Episcopos verò qui funus curarunt adfuit & Marca, cui vetus cum Karolo fuerat familiaritas ob similitudinem morum, & quia eruditionis fama conglutinat amicitias insignium virorum. Memoria teneo adstantium oculos in Marcam, quem mihi tum primùm videre contigit, præcipuè fuisse coniectos; comitante jam fama, archiepiscopatum Tolosanum ei destinari. Neque reticebo tam magnum virum Karolo visum fuisse Marcam ut cupiverit imaginem ejus in tabella depictam habere, quò eam in bibliotheca sua, quæ magna & locuples erat, conlocaret inter illustrium virorum imagines quibus illa erat ornata. Ceterùm ipse Tolosa paulò post digrediens, Regem adiit, ut juramentum fidelitatis, quod vocant, pro episcopatu

Conforanensi præstaret præsens præfenti ex antiquo & recepto apud Gallos more, nisi Princeps remittat. Præstitit autem VII. Kal. Februarij anni millesimi sexcentissimi quinquagesimi secundi.

XXX. Actum dehinc de archiepiscopatu Tolosano: quem cum plures Episcopi cuperent peterentque, Marca, licèt Regis animum nulla prece tentasset, ad eum nominatus est VI. Kalend. Iunij. Operæ pretium est edere in hoc loco fragmentum ex epistola quæ à sapientissimo viro ea de causa ad Innocentium decimum Pontificem Romanum scripta est. *Non me latet, inquit, quantopere huic oneri ferendo vires meæ sint impares: quarum tenuitatis apprime conscius, ne dignitatem illam exambirem, planè sum deterritus. At tamen tanti Principis de me judicium fecit ne illam nec petenti oblatam detrectarem, ex merito debiti obsequij officio divine opitulationis certissima præsidia expectans, si sanctitatis vestra, quæ Christi Domini vices gerit in terris, consensus accedat & auctoritas, quæ à priori Ecclesia exsolvere & alteri proponere sedis apostolicæ privilegio sola potest. Ego sanè polliceri nolum immensis & insolitis Ecclesiam Tolosanam utilitatibus ex mea translatione autam iri; sed industria qualiscumque mea probanda latiore campum in ejus regimine apertum iri quàm in Ecclesia Conforanensis angustiis finibus inficiari non debeo. O me felicem, quando veteris illius atque sanctissimi sacerdotis Exuperij exemplo (qui ex præsidatu in Hispaniis actò cathedram illam suscipiens, eam deinde rexit juxta pium atque prudens Innocentij primi ad ejus consulta responsum) licebit per Innocentij decimi decretum, post gestos magistratus regios in Gallia & Hispania, episcopatus quoque curis functo mihi, Tolosane sedis administrationem capeßere! Sciebat sanè vir eruditissimus diversum ab Exuperio Episcopo Tolosano fuisse Exuperium illum qui præsidatum in Hispaniis egit. Quis enim ignorat? Verùm cum argumentum esset accommodatissimum ad rem quam tractabat, scirètque præterea Principum aures ita esse formatas ut nihil nisi jocundum lætùmque accipere velint, vim aliquam inferre veritati non abnuitt ut Pontificem alioqui difficilem ac morosum, sibi faventem ac propitium habere posset. Quod ideo retuli, ut eatur obviam scrupulose cujusdam scriptoris diligentia, qui in adversariis suis adnotavit lapsum heic esse Marcam. De quo admonitus à me vir optimus paucis ante obitum mensibus, risit hominis supinitatem, qui non animadverteret cujusmodi argumentum in ea epistola tractaretur. Neque enim historia scribebatur. Non displicet profectò hominibus eruditis quòd oratores veri*

limites nonnunquam excedunt in compositione verborum, ut auditorum aures aliqua voluptate permulceant & alliciant.

XXXI. Sed illud incommodum in primis Marca accidit, quod inter tumultus domesticos ad archiepiscopatum Tolosanum nominatus, rursus moram rerum experiri necesse habuit, variis de causis, ac inter alias, quod Iansenismi apud Innocentium accusatus cum fuisset à malevolo quodam, cujus nomen edere nunc non libet, purgationis occasio expectanda fuit. Nam originem & causas morarum, & qui earum auctores fuerint, alio in tempore memorabo, postquam locus non erit invidia, neque periculum ex veritate, quæ, ut ait Poëta Comicus Afer, plerunque odium parit. Quod nisi Pontifex constitutionem suam adversus doctrinam Iansenij tum temporis edidisset, futurum erat ut Marca sententiam Romanorum expectaret ultra biennium. Bene igitur habet quod tandem in consistorio habito x. Kalendarum Aprileis anni MDCLIV. placuit purpuratis patribus & eorum patri Innocentio ut vir summus Ecclesiæ Tolosanae post longi temporis moras præficeretur. Datum haud dubie ingentibus ejus in Ecclesiâ & apostolicam sedem meritis, & votis populorum, ac præterea urgentissimis Regis Christianissimi literis, cui Romanorum mora & tergiversatio in re tanti momenti jamdiu displicebat. Sexto Kalend. Julij ejusdem anni, Parisiis, in Capella Borbonia nunc diruta, quæ haud procul castro Luparæ visebatur, Marca juramentum fidelitatis, ut moris esse adnotavi supra, Regi Ludovico XIV. præstitit pro archiepiscopatu Tolosano. Et quia vetere instituto Romanus Pontifex consuevit Metropolitanis dare Pallium de corpore beati Petri sumptum, plenitudinem videlicet pontificalis officij, ut loquuntur veteres & novæ formulæ, quo in ordinationibus & certis tantum festis anni diebus in provincia uti eis licet, illud nomine Innocentij decimi Pontificis Maximi III. Nonas Julij Archiepiscopo nostro concessit Dominicus Seguierius Episcopus Meldensis, qui Petri Galliarum Cancellarij frater erat.

XXXII. Sequenti tum mense Novembri Marca profectus in Galliam Narbonensem, in cujus conventibus Archiepiscopus Tolosanus habet jus primæ sententiæ, Idibus Decembris advenit in urbem Monspeliensem; ubi conventus illius anni agebatur à serenissimo Principe Contio tum à Catalonia reduce. Suum hoc iter versibus ipse exposuit anno ætatis suæ sexagesimo. Ut inde appareat vires illas mentis, quæ juventam quasi divino quodam spiritu ac furore

afflant, seni non defuisse, vividamque illi ac viridem senectam obtigisse. In postremis sic habetur:

*Monspelium advehimur, quod nos tractoria Regis
Legitimis promptos evocat obsequiis.*

*Conventus Occitane tuna gentis habebat
Contius, Hispano victor ab hoste redux.*

XXXIII. Habito tandem conventu, Tolosam ad sedem suam pervenit Idibus Martij anno MDCLV. absque pompa quam ut evitaret, dixit adventum in urbem suam in ea incidere tempora quæ Pontificem prohiberent agere diem festum atque solemnem, quippe dies illa fuit sabbatum ante Dominicam Passionis. Perstititque postea secretis ac publicis sermonibus solennia hæc recusare, adeo ut quum conventui Narbonensi præficeret anno MDCLIX. ac civitas Tolosana eum per legatos ac frequentes literas oraret ut pateretur honores sibi haberi publicè qui omnium ordinum consensu decreti erant, nunquam ad id animus ejus flecti potuerit. Certè posteritas ad eximium quoddam decus & laudem hujus civitatis haud dubie referet quod viro optimo & præstantissimo amplissimos & maximos honores habuerit, ac summa observantia viventem coluerit. Neque sua laude fraudabuntur Canonici metropolitanæ Ecclesiæ sancti Stephani. Etenim Pontificem suum Marcam sic per omnem vitam reveriti sunt ut filij solent parentes à quibus se plurimum diligi sciunt. Dederunt profectò posteris magnum sapientiæ ac virtutis exemplum, quando subortis aliquoties dissidiorum inter ipsos & Marcam occasionibus, eum omnium suarum controversiarum judicem & arbitrum esse non semel scripto rogaverunt, nec unquam lis inter eos contestata est. id quod, opinor, nemini ante Marcam contigerat antistiti. Non poenituit illos istius obsequij, nec est cur poenitere debeat. atque utinam tales in futurum nanciscantur Archiepiscopos qui Marcam aliquo modo referre possint. Sed revocome, ut ad id revertar unde digredi me coëgit pietas & optimi viri sancta memoria.

XXXIV. Haud multò post adventum ejus habitus est Tolosæ conventus Episcoporum provincie Tolosanae: in quo cum agendum esset de mittendis delegatis ad comitia generalia Cleri Gallicani, Marcam in primis eligi placuit. isque Lutetiam mense Augusto ea de causa profectus est. Verum vix illuc pervenerat, quum ex præcepto Principis in Galliam Narbonensem remeans, conventui ejus præfuit apud Pedenatium, locum amœnissimum, in diocesi Agathensium. Interim cleri Gallicani comitia Parisiis habebantur. Illuc itaque Marca se con-

ferens anno MDCLVI. perhonorificè in eo cœtu susceptus XIII. Kalend. Aprileis, deinceps in plurimis occasionibus ostendit quanta ingenij vi polleret, & quàm præclara eruditione ac doctrina præditus esset. Nam auctoritatem Romani Pontificis, quam per summum nefas aliqui deprimere conabantur, fortiter & strenuè vindicavit adversus æmulos. Gnarum id Alexandro septimo, qui post absoluta demum comitia honorificas ad Marcam literas die XXII. Novembris anni MDCLVII. scripsit; quibus ei grates egit ob assertam sedis apostolicæ dignitatem, & ut deinceps pergeret in eadem reverentia verbis amantissimis hortatus est. Scripsit tum temporis historiam sive *Relationem* (sic enim ipse vocavit Gallico vocabulo, cum Gallicè scripta sit) rerum in Gallia gestarum in causa quinque propositionum ex libro Cornelij Ianfenij excerptarum; quæ in commentariis cleri Gallicani descripta, seorsim dein edita est. In ea originem & progressum mali, pertinaciam eorum qui doctrinam Ianfenij tuebantur, Summorum Pontificum decreta adversus illam, catholicæ Ecclesiæ consensum, & cetera quæ interim contingere, aper tissima & dilucida admodum narratione explicavit, nemine prorsus adjuvante. Id autem ea de causa visum est adnotare, quòd in epistolam quandam à cœtu illo ad Regem scriptam Kalendis Septembris anni MDCLVI. irrepperit Relationem illam fuisse confectam ab Archiepiscopo Tolosano & ab alio quodam Episcopo. Tanta autem erat Episcoporum Gallicanorum de Marca opinio, ut cum scribendæ erant literæ de re quapiam gravi, hoc ei onus summo consensu imponerent ut pro omnibus ipse scriberet, secuti videlicet exemplum Episcoporum Africanorum, qui Aurelium Carthaginis Episcopum eo munere fungi voluerunt in Concilio Carthaginensi, & Episcoporum item Africanorum apud Sardiniam magno numero exultantium iussu Regis Trafamundi, qui Fulgentio Ruspensium Episcopo utebantur in pari causa. *Propterea*, inquit Ferrandus Diaconus Carthaginensis in libro quem scripsit de vita ejus, *quandocunque rescribebant consulentibus, Episcoporum nomina cunctorum dicebantur in titulo, sed solius beati Fulgentij sermo tenebatur in stylo*. Extant sane novem epistolæ ad sanctissimos Ecclesiæ Romanæ antistites à Marca scriptæ nomine Episcoporum Gallicanorum, quarum pleraque sunt editæ: quæ licet aliorum Episcoporum nomina contineant, ab uno tamen Marca dictatæ sunt. Extant præterea quamplures epistolæ ad diversos scriptæ ab

Codex Canon. Ecclesiæ Afric. c. 89.
Ferrandus in vita
Fulgentij c. 207.

Episcopis Gallicanis, quarum auctorem esse Marcam satis compertum est.

XXXV. Nondum finis impositus erat comitiis cleri Gallicani, quæ anno demum MDCLVII. A. D. X. Kalendarum Junij dimissa sunt, quum derepente infausti auspiciis prodidit libellus famosus, sub titulo epistolæ ad illustrissimum Dominum de Marca Archiepiscopum Tolosanum, quo ejus fama atrociter proscindebatur, & auctoritas Romanæ sedis per summam audaciam aperte violabatur. Libellum hunc secutus est alius haud moderatior, & ipse, ut prior, absque auctoris nomine. Censebant plerique amicorum præclare facturum Marcam, si nebulonum istorum improbitatem retunderet, ut universi agnoscerent putidas eorum calumnias, & ut eos suæ puderet impudentiæ. Alij contrà, inferius dignitate & gravitate ejus rati si quicquam reponeret, præsertim cum impostorum nomina ignorarentur, suadebant ne sibi hunc laborem afficeret, néve luctaretur cum umbris. Ipse, utrum respondendum esset, meditationi suæ reliquit; ac tandem abstinendum censuit, contemnendos existimans, ut ipse aiebat, latentes post columnas mali nominis debitores. Itaque is honor audacibus illis scriptoribus non obtrigit ut in eos styli mucronem Marca stringeret. At Romæ, & Lutetiæ, libri eorum publicis edictis prohibiti sunt & cremati; ut illic quoque esset concordia sacerdotij & imperij, quemadmodum ipse scriptum reliquit in quadam epistola.

XXXVI. Anno MDCLVIII. VII. Idus Aprilis incidit in gravem morbum; quem pleuritidis medici vocant à dolore laterum, quo tantum non periit; ac Viaticum, ut nos Christiani vocamus, tanquam discessurus, accepit, tribuente, ut optaverat ægrotus, illustrissimo Appamiarum Episcopo Stephano Caulero, suffraganeo Ecclesiæ Tolosane, qui tum fortè Lutetiæ aderat. Convaluit tamen ex eo morbo; ac mense Maio, ex medicorum sententia, in villam Issiacum in agro Parisiensi sitam, quæ I. V. M. V. abest ab urbe, se contulit, vitandi caloris causa, & ut procul urbis impedimentis, valetudini daret operam. In hac solitudine, si tamen solitudo vocandus est locus in quo tantus vir degebat, respirare paululum cœpit, & privati viri vitam aliquantisper egit. Invisabant eum amicorum intimi, non ob aliud quàm ut lætos cum eo dies agerent, & sic valetudini ejus consulerent. Igitur confirmatus à morbo & à novis tentationibus, cogitavit de perfectione in suam dicecesim, à qua eum abduxerat rerum publicarum necessitas; eamque ob rem libros

suos, schedas, suppellectilem denique omnem Tolosam præmisit mense Augusto.

XXXVII. Sed cum ad professionem se diligenter præpararet, cui necesse posse moras non providebat, præter expectationem ac desiderium suum Lutetia retentus est iussu Principis. Et quia ipse, quò licentiam abeundi facilius impetraret, aiebat sibi decorum non esse ut absque ulla causa aut privata aut publica abesset à sua diocesi, inventa est ratio qua scrupulus omnis ex animo ejus evelleretur, adlecto videlicet eo in numerum Ministrorum Status. Ita vocant eos quos Princeps secretis suis propius admovet, & quorum consiliis utitur in republica administranda. Diploma tamen statim datum non est ob subitum Regis discessum & præcipitem professionem ad urbem Lugdunensem; ac in Burgundia demum confectum est, apud Divionem, xvii. Kalendas Decembris. Haud pigebit compendio referre verba hujus diplomatis: in quo Princeps ait se, quum intimum Consilium crearet, statuisse unum etiam antistitem in illud admittere, quò suam in clerum Gallicanum inclinationem ac propensionem indicaret. Et quia agnovit neminem Episcoporum Gallicanorum hoc honoris gradu digniorem esse quàm Marcam, ob singularem intelligentiam ejus & probatam longa experientia in negotiis publicis industriam, tum etiam ob magna ejus in rem Gallicam domumque regnatricem merita, quibus omnibus rebus bonam de se existimationem, magnam famam, & benevolentiam regiam populorumque promeritus sit, cum sapientiam consiliorum ejus consecuti semper sint eventus felices, his videlicet de causis sibi visum esse ut vir ille, cujus præterea majores magnam reipublicæ operam navaverint in iis rebus quæ ad religionem catholicam stabilendam & ad prosperum regni statum conservandum pertinuerunt, ad dignitatem Ministri Status vocaretur, ut deinceps in omnibus regis Consiliis haberet jus sententiæ. Neque profectò Princeps sapientissimus silentio transmisit res ab eo præclare gestas domi forisque. Summis enim laudibus extollens sapientiam judiciorum ejus, quandiu Senator & Præses fuit in Parlamento Palensi, ac dein postquam inter Confistorianos admissus est, stectens postea ad prudentiam ejus in exercendo munere Visitatoris generalis Catalonia, ait administrationem ejus, quæ septem per annos duraverit, eò majori dignam præconio, quòd in difficillima tempora inciderit, planeque opus fuisse prudentia ejus & caritate in rem publicam ut regia auctoritas in ea provincia retineretur.

XXXVIII. At Marta iussu Principem sequi, Parisiis discedens iiii. Nonas Novembris, Lugdunum pervenit xvii. Kal. Decembris: quò paulò post advenere etiam Dux & Ducissa Sabaudia ac sorores Ducis, ut Regem Ludovicum XIV. matremque ejus Annam Austriacam, & Philippum Ducem Andegavensem, illic agentes, inviserent. Vidimus autem in ea urbe eminentissimum Cardinalem Hieronymum Grimaldum Aquarum Sextiarum Archiepiscopum, quem suis apud Antonium Cardinalem Barberinum officii adjuvisse Marcam supra retuli, quum sedis apostolicæ Nuncium ageret apud Ludovicum Regem anno millesimo sexcentesimo quadragésimo tertio. Neque filebitur in tempore quàm non vulgari amicitia Marcam ea tempestate honestaverit. Vidimus etiam illic illustrissimum virum Iosephum Mariam Suaresium Episcopum Vasionensem, cui magna cum Marca intercedebat amicitia necessitudo, quique me aliqua sua benevolentia persecutus est, & quibusdam memoriis ornavit usui futuris in libris meis de vita rebusque virorum illustrium Lemovicensium. Marca porrò Lugduni commoratus usque ad Idus Januarij anni insequentis, ea die, Rege Lutetiam redeunte, ipse ex præcepto ejus Narbonem petiit, conventum Gallia Narbonensis illic habiturus. Igitur Ararem navigio ingressi propter Athanacum, ubi quondam Augusti aram fuisse conlocatam docuit Marca in libro de Primatu Lugdunensi, in Rhodanum mox delabimur; ac Vienne, Valentiam, Avenionem, Tarascionem, Belliquadrùmque (Vgernum olim dictum) prætervecti, Arelatem demum pervenimus A. D. xvii. Kalendarum Februarij: ubi ab illustrissimo viro Francisco Grignano civitatis illius Archiepiscopo, & ipso intimo haud dubiè Marcæ amico, splendide ac peramanter hospitio accepti sumus. Postridie transgressi in Galliam Narbonensem, proxima nocte diversati in oppido sancti Egidij, ac sequenti die in Montepellulano, dein xii. Kalend. transito Araure fluvio, propter quem olim situs erat vetus Cessero, Biterras pervenimus. Narbo nos deinde hospites habuit xii. Kalend. Februarij.

XXXIX. Illic agendo conventui maxime intentus Marca, intervallis tamen negotiorum utebatur ad noscendas antiquitates urbis. Aderat illustrissimus Bosquetus Episcopus Monspelienensis; lætabaturque quòd vir sibi amicissimus tantam curam Narbonis, unde ipse ortus est, haberet, ac simul loca circumjacentia invisebant, ser-

tantes secreta maris, & vasta stagnorum spatia dinumerantes; stupendamque veterum Romanorum industriam & audaciam mirati sunt, qui alveum, rupto etiam aliquot in locis saxo, Ataci flumini aedificaverunt in medio stagno per immensum spatium. Instituerat equidem Marca peculiarem librum edere, quo singillatim de his omnibus rebus dissereret. Erant enim quamplurima notatu digna; sed quae tamen eruditum scriptorem desiderarent, ut obscura fabulis, & à veritate ab utero aberrantia, in viam reducerentur. Verùm omisit hoc consilium postquam anno sequenti nactus occasionem de iis agendi, nihil eorum pratermisit in libris quos scripsit de limitibus Galliae Narbonensis & Hispaniae Tarracoenensis. Ceterùm eum illic agentem atrox casus percussit, mors videlicet Archiepiscopi Narbonensis, à quo ordinatum esse Marcam supra retuli: qui vita excedens apud Narbonem xvii. Kalend. Aprilis, quadri-duo post ingenti luctu provinciae sepultus est in Ecclesia cathedrali, sacra funeris per agente Marca. Tum verò peracto conventu, Narbone excedens pridie Kalend. Aprilis, iiii. Nonas Tolosae se reddidit.

XL. Tum temporis Eminentissimus Cardinalis Mazarinus in extremos Galliarum limites profectus, apud vicum sancti Ioannis Luzienfis ad Oceanum constitit in dicecesi Baionensi, quò eum accedere compulerat desiderium revocandae pacis inter potentissimos Galliarum & Hispaniarum Reges jamdiu de gloria magis quam de imperio certantes. Illuc Mazarinus affectus Marca, & ab eo comiter ac benignè acceptus, ac secretorum ejus aliquoties particeps factus, non antè recessit quam ab ipso admonitus est Regem brevi Tolosae adfuturum, ubi conventus Occitaniae habendus insuper erat. Intellexit Marca aperiri sibi viam reditus in suam dioecesim. Itaque ea protinus arrepta, in Benearnum denuo pergens, (nam antea illic quoque fuerat mense Julio) dein ad Vicum Aqueensem, quem ob aquarum salubrium copiam vulgato vocabulo Vasconico Bagnérias nuncupant, demum Tolosam se retulit vii. Kalendas Octobris.

XLI. Haud multò post aperiuntur comitia Occitaniae apud Augustianos, atque interim Rex Ludovicus, Philippus frater, & amborum mater Anna Austriaca, Tolosam advenere pridie Idus Octobris cum amplissimo totius aulae comitatu. Advenientes Marca excepit in introitu Ecclesiae cathedralis, vestibus pontificalibus, ut fieri solet, indutus; habita quoque brevi ad

Principem oratione, qua testaretur lætitiã apud eas gentes conceptam ob pacem factam & ob adventum ejus in hanc urbem. Dein supplicationes Deo actae. Ceterùm ea fuit Marcae felicitas in his comitiis, in quibus praesedit, ut & privilegiorum provinciae conservandorum rationem invenerit, (quod illi maximam apud populos gloriam peperit, eorumque in eum amorem mirificè auxit) & Regi insuper fidem suam probaverit. Sanè post actum conventum, ipse, comitantibus omnium ordinum in comitiis consistentium viris, ad palatium archiepiscopale, ubi Rex cum tota familia regia habitabat, progressus, ut moris est, munera provinciae majestati ejus obtulit vii. Kal. Ianuarij, habita quoque oratione plena dignitatis & eruditionis accommodatae auribus Principis.

XLII. Anno MDC LX. mense Ianuario habitus fuit conventus Episcoporum provinciae Tolosanae: in quo, ut in superiore, actum fuit de mittendis delegatis ad comitia generalia cleri Gallicani, ac praeterea de eligendo Agente generali in rebus cleri, cujus electio eo anno pertinebat ad Episcopos Tolosanos. Piget referre historiam hujus conventus, nimirum profectò cognitam ex sermonibus hominum, & ob pertinaciam contendentium de administratione illa. Neque aliud à vobis, æquissimi lectores, exegerim quam ne refricetis obductum vulnus, nève traducere velit is eos qui silentij mei auctores sunt. Satis illi peccatum viro optimo dederunt.

XLIII. Iam antea Mazarinus, cum facta pace Tolosam venisset, Marcae significaverat Regem in eum conjecisse oculos ut unà cum illustrissimo viro Hyacintho Seronio Episcopo Arausicano, qui Perpiniãni apud Ruscinones morabatur, & cum iis viris quos Hispaniarum Rex ob eandem causam missurus erat in eas regiones, expenderet qui fuerint olim limites Galliae Narbonensis & Hispaniae Tarracoenfis in ea Pyrenaeorum montium parte. hanc enim esse conditionem pacis, ut Gallia coëreatur intra suos limites antiquos, quae Catalonia attingit. Igitur Tolosam digressi A. D. xi. Kalendarum Martij, ad Carcassonem citò. Deinde Livianam, Narbonem, Leucatum, ac Salsulas, nota priscis scriptoribus nomina, pervenientes, postremò Perpiniãnum ingressi sumus v. Kalendas: ubi Marca habitavit in aedibus Iosephi Margariti, veteris amici. Advenientes porrò nos splendè accepit Arausicanus Episcopus, obviam etiam progressus usque ad Salsulas, quae X. M. P. abunt à Perpiniãno. Quin & urbs

*Hieron. in epistola
aduersi sequitur
vlt.*

Perpinianensis, quasi convulsa sedibus suis, prorsus quasi migrare putaretur, ut Hieronymi verbis utamur, ad excipiendum spectandumque Marcam effusa, obviam quoque ei processit usque ad aliquot milliaria. Ipse verò inter venerantes gratantésque aspicietur, eò lætior, quòd durare viros in amicitia & abesse adulationem intelligeret, ac præterea apud eos valere memoriam veteris sui erga eos amoris & rerum ab eo præclare gestarum in his regionibus. Intererat videlicet jam tum, quod est pulcherrimum, posteritati suæ. Vidimus Perpiniani venientes apud eum Catalanos, non ob aliud quam ut sui in eum amoris abundantiam illi ostenderent; viri boni, si se amari intelligant; asperi & duri, si se contemni noverint.

XLIV. Expectabantur interim Hispanici delegati; quos rumor erat statim adfuturos ac Marca pervenisset ad Ruscinones, eam solam esse causam morarum. Intelleximus postea commentum id fuisse, quum vidimus eos adeo lentè festinare ut non antè loco se moverint quam nostri ad Mortaram, tum Catalonia loco Regis Hispani tenentem, mississent clarissimum virum Petrum à Ponte Abbatem Arularum in diœcesi Helenensi, qui fuerat olim in familia Marcæ, rogatum ut eorum profectioem urgeret, & ut cum eo consultaret de loco ubi commodè tractari posset limitum utriusque regni definitio. Tandem igitur advenerunt Ceretum **XIII.** Kalendas Aprilis: quò se quatrduo antè contulerant Marca & Serronius, ne illis mora ullo pacto imputari posset, cum ex Abbate audivissent de eo loco inter ipsum & Mortaram convenisse & delegatos brevi adventuros. Ceretum porrò oppidulum est satis amœnum haud procul Teco flumine, **XVI. M. P.** à Perpiniano, in extremis ferme comitatus Ruscinonensis finibus. Nam ad quartum ab eo milliarium spectatur castrum Bellaguardiæ; infra quod visebantur olim trophæa Pompeij in summo Pyrenæo posita, quæ, ut docet Strabo, Hispaniam & Galliam determinant. isque locus hodie est in confinio Galliarum & Hispaniarum.

XLV. Accidit autem ut quum Ceretum pervenissemus, Serronius pro imperio edixerit ut rustici illarum partium gratis paleam alendis delegatorum equis subministrarent. Sueta hæc ut plurimum in his regionibus equorum pabula; ne videlicet animal suapte natura superbum, nimia lascivia insolesceret, si sceno tantum, quod ibi pinguisimum nascitur, aleretur. Æquissimum porrò videbatur ut illos privatim quisque de suo juvaret qui rei publicæ causa relictis sedibus suis, in eas regiones venerant non sine

magnis sumptibus. Itaque edictum illud prompto obsequio amplexi sunt populi; videbanturque quotidie erumpentes è montibus rustici, paleam ut iussi erant deferentes. Marca tamen nihil earum rerum quæ venales erant accepit sine pretio, gnarus videlicet temporum quibus Cataloniam & adjacentes regiones mirabili abstinentia & integritate administraverat, adeoque hunc vitæ ordinem non deserendum. Has hominis virtutes sponte celebrabant indigenæ, publicè reputantes moderationem ejus, & quòd toto vitæ tempore æquabilis esset, nulli gravis, & in neminem contumeliosus.

XLVI. Duo illi viri quos Rex Hispanus cum Marca & Serronio committere voluit, erant Catalani, atque ideo rei quæ tractanda erat propiores, viri sanè graves, & huic negotio non prorsus impares. Qui primas tenebat in hac delegatione, Eques erat ordinis D. Jacobi, vocabaturque Michaël Salba, vir severus & tristis, vultusque ad gravitatem compositi. Alteri, qui Catholici Regis Consiliarius erat in senatu Catalonia, nomen fuit Iosepho Romeo, ingeniosissimo viro, & festivo, utpote Dertosenis, & salutaverat Musas. Cum his Marca apud Ceretum expendit veterum loca quæ Ruscinonensem tractum ac circumjacentes populos Gallis assignant; initio ducto à promontorio Aphrodisio, in quo templum Veneris, & Cervaria loco, qui Gallia finis dicitur à Mela. Tum Melæ locus explicatus nova ratione, adductis auctoritatibus ex auctoribus finium regundorum. Rejeda & explosa Ferdinandi Nonij, hominis Hispani, editio: qui absque ulla vetusti codicis auctoritate, & contra constantem omnium editionum ac librorum fidem, vim etiam apertam inferens bonæ menti, textum Melæ audacissimè, ne quid gravius dicam, corripit, ut Hispanis suis gratificaretur. Disputatum an monasterium sancti Petri Rodensis, ultra quod aliqui aiebant templum Veneris fuisse situm in altera promontorij parte, intra Gallias retineri deberet; tamen à longo tempore fuerit in regione Emporitana, quæ dubio procul Hispaniarum portio semper fuit. In disputationem quoque venit comitatus Confluentinus, asserentibus Hispanis eum olim pertinuisse ad comitatum Ceretaniæ ac distingui debere à Ruscinonensi; contra affirmante Marca eum semper fuisse in diœcesi Helenensi, & partem quondam Ruscinonensis comitatus. Capfirium etiam, (quis crederet?) exiguus terræ angulus, ubi Atax fluvius Gallicus oritur, in controversiam deductum est; licet olim fuerit in diœcesi Narbonensi, &

nunc sit in dicecesi Aleſtenti, quæ à Narbonenſi reſecta fuit auctoritate Ioannis xxii. Pontificis Romani. Quæſitum poſtea an Ceretani, ut hodie intelliguntur, fuerint olim intra terminos Galliarum, an verò Hispaniarum portio. Atque heic à Marca obiter emendata eſt vulgata Strabonis verſio à Gulielmo Xylandro confecta, quæ Ceretanos ait eſſe gentem Hispanicam; oſtenſumque eſt Græcum Strabonis textum nihil aliud docere quàm Ceretanos eſſe maximam partem Hispanicæ gentis, atque adeo aliquam Ceretaniæ partem Galliis attribuendam. Itum dein ad Vrgellenſes & vicinos illis populos, quos ea de cauſa, inter ceteras, ad Gallos pertinere debere aiebat Marca, quòd in Pyrenæi jugo poſiti ſint, ut docent Eginhartus & Poëta Saxonicus, & quòd Eccleſia Vrgellenſis à Karolo Calvo Francorum Rege, cujus Præceptum authenticum vidimus ex archivo illius Eccleſiæ ad Marcam delatum, inter ceteras Septimaniæ, quæ Galliarum pars eſt, poſita eſſe videatur. Addidit, totum Vrgellenſem tractum eo tempore in Septimania fuiſſe; quandoquidem Ludovicus Pius Imperator in Præcepto ſuo, quod item authenticam vidimus ex archivo ejuſdem Eccleſiæ allatum, monaſterium ſanctæ Grata, quod erat in diceceſi Vrgellenſi, vult frui eadem libertate & iuſdem privilegiis quibus cetera monaſteria intra Septimaniam poſita fruebantur. Intellexerunt Hiſpani ſibi rem eſſe cum magno viro & antiquitatis peritiſſimo. Itaque cum non viderent vias exeundi ex his difficultatibus, ac tamen nollent ſibi quicquam imputari poſſe, totum negotium de induſtria conturbant, ſpecie reverentiæ erga duos Adminiſtros regios, miſſis demum ad eos codicillis apud Ruſcinones in prioratu beatæ Mariæ de campo confectis viii. Kalend. Maij, in quibus continebantur diverſæ eorum ſententiæ circa limites in Pyrenæo figendos. Ceterum hæc quæ dicta ſunt, quamquam interfuerim omnibus teſtis oculatus, tamen ex Relatione uberrima quam de iis rebus Marca ſcripſit, quæque ab eo miſſa eſt ad ampliffimum virum Michaëlem Tellierium amicum ſuum, bona fide excepi; quòd non uſque adeo credere velim meæ memoriæ, ut ſi quæ ſcripto tradita ſunt, non exiſtitem conſulenda.

XLVII. Diſcedens autem Marca Perpignano, ubi graviter ægrotavit, diſſertationem reliquit de theca reliquiarum ſancti Ioannis Baptiſtæ quæ ſervatur in Eccleſia Dominicanorum Perpignanenſium, à ſe compositam per intervalla febris, ac Patribus illis traditam vi. Nonas Maij. Qua die

iter ingreſſi ſumus, Tolofam redituri. Eo cum perventum eſſet poſtridie Nonas, neque ſatis virium Marca haberet ad confiſciendam viam uſque ad vicum ſancti Ioannis Luzienſis, ut illic Regi ac Cardinali Mazarino pacis arbitro rationem redderet rerum à ſe apud Ruſcinones geſtarum, ſententiàmque ſuam coram promeret, quæ apta videbatur ad finiendam controverſiam de limitibus Catalonia & Galliarum Narbonenſis, mihi, quo ipſe amanuenſi in his omnibùſque aliis rebus utebatur, onus impoſuit deferendi illuc comprehenſam ſcripto ſententiàm ſuam manu propria ſubſcriptam. Haud dubiè adventus meus Hiſpanorum conſilia turbavit, ſpe jam & opinione Ceretaniæ omnem devorantium; adeo ut Adminiſtri regij in diverſum abierint, dum Ceretaniæ uterque Regi ſuo vindicare ſtudet. Celebratam tum memini Philippi quarti potentiſſimi Regis Hiſpaniarum vocem, ipſi honeſtam, pro Marca honorificam. Agebatur, ut dixi, de Ceretania. Et quia Princeps ille intelligebat res in eo ſtatu poſitas eſſe ut aut redeundum eſſet ad bellum, aut Ceretania dimittenda, optabat ut Marca præſens heic aedeſſet. conqueruram enim ſtatim controverſiam, quæ ſapientiæ viri facile componeretur. Et ingens afflictis Hiſpaniarum rebus ſolacium videbatur Ceretaniæ imperium amittere iudicio tanti viri, cujus magna per Europam fama & auctoritas erat. Sed tandem eò ventum eſt induſtria ac ſapientia Mazarini, qui conſiliis & eruditioni Marcæ plurimum tribuebat, ut relictis prorsus intra Gallias comitatibus Ruſcinonis & Confluentis, Capſiriæque, & valle Querolij, magna etiam Ceretaniæ pars noſtris finibus accederet, juxta novam Strabonis interpretationem. Tum verò redux ego apud Tolofam, convaleſcentem ex recenti morbo Marcam reperi; qui paulò poſt ad caſtrum archiepiſcopale, cui Balmario nomen eſt, ſecundo ab urbe lapide, ſecedens, illic operam dedit explicandæ huic nobili controverſiæ de limitibus regnorum. de quo libro, quoniam occaſio tulit, pauca diſſeram; ut interim dum editio ejus adornabitur, ſciant curioſi antiquitatis quid in eo contineatur.

XLVIII. Inſtituerat olim Marca, quæ erat in Catalonia ac Catalanos propenſione, hiftoriam illius gentis ſcribere; quam magna ex parte confecerat in ſecefſu Murtenſi, haud procul Barcinone, ubi duos libros compoſuit ex quatuor quos meditabatur. Titulus autem eorum erat, CATALONIA ILLUSTRATA. Mutandæ inſcriptionis occaſio & cauſa fuit delegatio regia ad

ad investigandos veteres regnorum limites. Quippe cum legendo deprehendisset totum illum tractum, de quo controvertebatur, ab Eginharto aliisque illius ævi annalium scriptoribus aliquando vocari *Marcam Hispanicam*, interdum verò *Limitem Hispanicum*, usus est opportunitate materiæ ut libro titulum faceret de suo nomine. Itaque sic inscriptus est: *MARCA HISPANICA, sive LIMES HISPANICUS*. In libro primo proponit geographicam descriptionem Comitatum Ruscinonis, Confluentis, & Ceterania, dein tractus Vrgellenis, & circumjacentium populorum, Capfriuque, & Querolij, & si quæ aliæ regiones in quæstionem veniebant. Causas dubitandi in utramque partem adfert, & rationes decidendi, emendatis per occasionem aut illustratis veterum scriptorum locis quibus in hac operis parte utitur. Tum conquiritur origine Atacis fluminis, quem Polybius Narbonem nominat, digreditur paulisper ad antiquitates urbis Narbonensis, cujus moenia priscis temporibus alluisse Atacem manifestè probat contra recentiorum quorundam opinionem. Capitolium Narbonis, ac thermæ, ubi fuerint, indicat. Septimaniæ vocabulum recens, & serò repertum, nimirum post pulsos à Gotthis Romanos, unde à Sidonio effictum sit, novè prorsus ac dilucidè explicat, deducens videlicet originem ejus, non à Biterra Septimanorum, ut plerique, sed ab ea Septem Provinciarum portione quæ Gotthis cesserat jure belli, quam Sidonius vocat Septimaniam Gothorum. Investigat ubinam hodie sit Illiberis, magnæ quondam urbis & magnarum opum tenuæ vestigium, utrum sit ipsa civitas Helenensis, an verò Caucoliberis. ac pro Helena definitum. Titi Livij locus de Illiberi explicatus & illustratus. Ostenditur hallucinatio eorum qui Concilium Eliberitanum apud Caucoliberim celebratum fuisse volunt, decepti affinitate nominis. Generales dein regulas ad determinandas regiones proponit petitas ex verticibus montium, divergiis aquarum, & finibus diæceson. In secundo libro agit de vetustis populis Catalonia seu Hispania Tarraconensis, & quam provinciæ illius partem quibusque eorum occupaverit. Non prætermittuntur nova nomina, & inventæ dein urbes aut oppida. Habet insuper egregiam & elegantem Montisferrati descriptionem. In tertio demum describit historiam illarum partium à temporibus Pippini Francorum Regis usque ad Hugonem Capetum, præcipue incumbens, ut ipse ad Valerum Diazium scribit, *rebus ecclesiasticis explicandis, videli-*

cet descriptioni bellorum adversus inimicos crucis Christi gestorum, sive Sarraceni sive alio quolibet nomine appellentur, non omittis Ecclesiarum constructionibus monasteriorumque & aliorum piorum locorum foundationibus. Nec invideo, inquit ipse in epistola ad Lucam Holstenium, Regum nostrorum gloria, quorum operâ, à temporibus Pippini usque ad Hugonem, religio in illis partibus restaurata est. Vanum ergo est quod ait Fagerus, illustrissimum Archiepiscopum libris Marcæ Hispanicæ, quorum duos jam olim composuerat apud Barcinonem, duos alios addidisse occasione controversiæ de limitibus regnorum in Pyrenæo figendis. Etenim unicus tantum liber additus est. Quod si reverendus ille vir mihi credere non vult, qui assiduus auctori fui quum ista scriberet, qui meam ipsi operam in hoc commodabam, denique qui opus illud penes me habeo, non video quibus illum testimoniis convincere possim. Satis tamen erit ostendisse illum graviter errasse in ista re narranda, adeoque mirum non esse si in rebus gravioris momenti fidem & diligentiam ejus desiderare cogimur.

XLIX. Perfecto demum opere, postquam caniculæ furentis æstus deferbuerat, Marca cogitavit de profectioe in urbem regiam. Ergo Tolosam relinquentes pridie Nonas Septembris, Burdegalam advenimus **v i i.** Idus, ubi vir illustrissimus Henricus Bethunius Burdegalensis Archiepiscopus, qui semper constans in amicitia Marcæ fuit, eum detinuit per biduum, ut suum in eum amorem illi ostenderet. Dein per Santones & Engolismenses Pictonisque transeuntes ceterosque regiæ illius viæ populos, Lutetiam demum pervenimus **i x.** Kalendas Octobris.

L. Septimo dein Idus Martij **M D C L X I.** vita concessit Eminentissimus Cardinalis Mazarinus, inedia, purgationibus, & vi ipsius morbi, qui diuturnus fuit, consumptus. Morte ejus distraeta est Ludovici domus. Nam quæ unius animo regebantur, separari deinceps ac dividi cœpere; Principe tamen summam rerum in se trahente, ac vigentem se & parem ingentibus negotiis ostendente. Igitur assignato cuique munere suo à Principe, rebus ecclesiasticis cum majestate ejus tractandis admotus est Marca; cumque eo illustrissimus vir Harduinus Perefixa Ruthenorum Episcopus, & R. P. Annatus Presbyter è Societate Iesu, qui conscientiam Principis regere solet. Constituta hæc **x v i.** Kalend. Aprileis. Illud autem singulare eo die accidit, quod cum electio de viris illis à Rege facta nota ubique

esset, & apud omnes pervulgata, unus tamen Marca fortunæ suæ ignarus erat; donec jussu Ludovici adveniens in ædes ejus Perefixa, qui eo demum mortuo ad archiepiscopatum Parisiensem nominatus est, hunc illi nuntium attulit ex insperato. Octavo post die additus his est vir illustrissimus Henricus Lamorba Hodencurius Rhodensis olim Episcopus, nunc verò Aufcorum Archiepiscopus. Ea porrò infecuta sunt tempora quæ latere Marcam non sine rent, industriamque ejus ac doctrinam, ob magna quæ suborta sunt negotia, desiderarent. Animus non est ea persequi, tum quia de omnibus longum esset dicere, tum etiam quòd quædam omittere in præfens juvat ob recentem invidiam, cui imparem me esse agnosco, quæ tamen dato tempore non reticebo, cum vitam optimi viri paulò ubertius describere aggrediar.

L I. Kalendis dein Novembris, post confecta feliciter negotia quorum causa ex Fonte-Blaudi Lutetiam jussu Regis Marca venerat unà cum illustrissimo viro Cœlio Picolomineo Nuncio apostolico, graviter ægrotare cœpit, ac tam atroci morbo, ut licet ex eo emerferit, satisque firma valetudine uti visus sit per aliquot menses, nunquam tamen prorsus convaluerit. Composuit illa tempestate Gallica lingua dissertationem de infallibilitate Papæ, quam ego ab ore dictantis excepi. Ea fuit postrema lubricationum ejus.

L II. Extremo anno Eminentissimus Cardinalis Retzius Archiepiscopus Parisiensis, in gratiam reduci cupiens cum Rege, à qua jamdiu exciderat, ejus animum per amicos tentavit, ac Princeps optimus passus est frangi severitatem suam, ut longi exilij tædium tolerantem in gratiam recipiens, magnum clementiæ suæ exemplum daret. Cœptum inde quæri in civitate rerum novarum avida quisnam Ecclesiæ Parisiensi præficeretur, quòd statim dictum ac statim vulgatum sit Cardinalem illum archiepiscopatu cessurum. Plures itaque erant in ore vulgi multos, ut solet, destinantis dum unus eligeretur. Sed Marca præcipuè celebrabatur, nullis in hoc suis sermonibus, sed quia cum par videretur, Princeps quoque in eum inclinare credebatur. Igitur omni civitate finem hujus negotij impatienter expectante, iv. Kalend. Martij anno MDCXLII. Ducissa Retzj; ad Regem detulit chirographum Cardinalis apud Commerciacum in diœcesi Tulensi confectum xv. Kalendas Martij, quo pura & simplex cessio, ut vocant, archiepiscopatus Parisiensis continebatur. Quo factum est ut Marcam Rex ad se statim ac-

cerferet nihil minùs cogitantem quàm ut de archiepiscopatu Parisiensi illo die ageretur. Neque enim sciebat quid accidisset. In cubiculum itaque interius, ubi Princeps solus erat, introductus, & ab eo comiter acceptus, ex ipsius ore brevè intellexit liberum majestati ejus deinceps esse quem liberet Ecclesiæ Parisiensi præficere, quòd in manu haberet chirographum Cardinalis Retzj sponte eam deferentis. Addidit nihil hac Ecclesia illustrius esse intra Gallias, nec ullum esse sacerdotium, quantumvis amplissimum, quod cum Parisiensi possit comparari. Illud autem se Marcæ eò lubentius donare quòd existimaverit virtutes ejus tantas esse ut facilè primum illi locum obtineant inter Episcopos Gallicanos, scirètque præterea fidem ejus in familiam regnatricem longa experientia probatam esse. Proinde acciperet quantum Princeps tribuere amico posset & amicus à Principe accipere. His dictis, chirographum Marcæ tradidit. Ille verò grates agens, memoriam beneficij hujus sempiternam fore pollicetur, quantum vita suppeteret, archiepiscopatusque Parisiensis donum sibi datum eò magis æstimandum esse dixit quòd regale esset, ac præterea quòd in eum ultro conlatum qui, ne paulò humanius de propriis virtutibus sentire videretur, illum petere noluerat. Quia tamen Princeps sapientissimus, quem ipse velut Dei interpretem in hoc negotio intuebatur, quandoquidem Ecclesia in eum contulerat jus nominandi Episcopos, existimaverit ipsum tam illustri beneficio dignum esse, nolle se muneribus ejus obniti, neque aliùs scrutari quibus de causis ipsum supra omnes collegas suos extolleret. Satis sibi esse quòd à Principe & à tali Principe eligeretur. Fidem dein suam in Regem perpetuam fore affirmavit, ac tamen eam augeri non posse, cum tanta foret ut nec recenti beneficio obligatus, eoque maximo, majorem præstare possit; sed agnitorum Regem quanta sit, quoties mandata ejus ad se perferrentur. Reposuit Ludovicus nihil ad dubitare se de fide promissorum ejus, ceterum ei facillimum haud dubiè futurum regiis jussis obsequi, quæ semper intra limites æqui consistenter. Insigne visum est earum literarum initium quas eo die Princeps ad Alexandrum septimum Pontificem Romanum scripsit, ut eum consilij sui certiore faceret, in quibus ait ingentes virtutes intelligentiamque & singularem pietatem Marcæ, ac magnam & amplissimam operam ab eo in multis arduis negotiis navatam Ecclesiæ, sibi, & Reipublicæ, ejus apud se ponderis fuisse, ut ipsi Parisiensem archiepiscopatum

ob hoc donaverit, quò tantis virtutibus gratificaretur, præmiùmque illis debitum tribueret.

Tres-saint Pere, Les grandes qualitez, la suffisance, & la singuliere pieté de Messire Pierre de Marca Archevesque de Toulouse, & les grands & recommandables services qu'il a rendus à l'Eglise, à Nous, & à cet Estat dans les affaires les plus importantes, nous convians de plus en plus à le gratifier, Nous luy avons accordé & fait don de l'Archevesché de Paris vacant par la demission pure & simple que nostre tres-cher & tres-ame Cousin le Cardinal de Retz, dernier titulaire & possesseur d'iceluy en a faite par acte du xv. du present mois. Ce que nous avons bien voulu faire savoir à vostre Sainteté, & la supplier & requérir autant que nous pouvons à ce que son bon plaisir soit à nostre nomination, priere, & requeste de pourvoir ledit sieur de Marca dudit Archevesché de Paris, luy octroyant & faisant expedier les Bulles & provisions apostoliques necessaires suivant les memoires & instructions qui en seront presentées à vostre Sainteté, laquelle nous prions Dieu, Tres-saint Pere, vouloir longuement maintenir & garder pour le bien & utilité de son Eglise. Escrit à Paris le xxxi. jour de Fevrier 1662.

Vostre devot Fils le Roy de France & de Navarre L O V I S.

Ceterum vulgato Principis facto, manifestum fuit quæ lætitia hujus civitatis, quæ omnium alacritas fuerit, ex eo æstimationum quantus Princeps futurus esset Ludovicus, qui admodum juvenis tam sapienter eligeret, & ad æternam ejus gloriam pertinere facinus illud asseverantium, eoque laudes ejus illustrari. Ipse verò boni facti sibi conficius, tacere non poterat; sed apud omnes prædicabat, velut sententiam singulorum exquirens; lætabatúrque haud dubiè vehementer cum accedere intelligeret universorum consensum, procul ab adulatione.

LIII. Sed præclare scriptum est nihil infra lunam esse nisi mortale & caducum. Venio enim ad fatalem illum & acerbum diem quo vir optimus nobis post magnum & diuturnum morbum ereptus est. Falluntur profectò qui existimant diem adimere ægritudinem hominibus, & dolores, quantumvis magnos, vetustate mitigari. Dies enim non modò non levat luctum hunc meum, sed etiam quotidie auget magis; adeo ut non sperem unquam adimi posse, quando durabit recordatio viri illustrissimi, quæ non perpetua esse non potest. Ira numinis in res nostras fuit hic casus & debita sceleribus nostris pœna; atque utinam lentiori gradu ad vindictam sui divina ira processisset. Sed finem facio querelarum, ne non

tam calamitatem nostram deplorare quam Deum incusare videar, & veniam ad id unde me affectus meus abstraxit.

LIV. Quinto Idus Maij, quæ dies Iovis dicebatur, Marca satis diù in horto suo post prandium ambulavit, lætus, & nulla ægritudinis signa præferens. In cubiculum tamen postea secedens, lassitudinis mentionem fortè injecit; quam morbi indicium esse quis credidisset post longam ambulationem? Horà dein quartà decubuit, requiem defatigato corpori concessurus, ut ipse aiebat, sed re vera ex vi morbi. Quippe jam tum febre laborabat, quamvis leviter. Certè is initio morbus fuit ut & ipse & medici eum contempserint, licèt nihil interim omitterent eorum quæ ad restituendam valetudinem ejus necessaria & opportuna esse existimabant; adeo ut septimum post diem visus sit melius se habere, crederetúrque prorsus convaluisse. Sed subitò tanta vis morbi prorupit v. Kalend. Junij ut de vita ejus metuere & medici cœperint, licèt metus suos fateri nollent. Scio enim uni ex ipsis, qui eo die ad visendum eum bene mane venerat, lacrymas excidisse abeunti; quamvis alacritatem vultu præ se ferens, bono nos animo esse juberet. Ita quippe comparati sunt medici, ut quamquam sæpe intelligant, tamen nunquam ægris, aut iis quibus illorum salutem curæ cordique esse norunt, illo morbo dicant eos esse morituros; ne utrisque molestiam exhibere videantur, nève mœrorem illis accersant ante tempus. Tum primum verò Marca, quasi fatalem ac supremum diem imminere præsentiret, desperare de vita cœpit, sciens videlicet gravius agrotare eos qui cum levati morbo videntur, in eum deintegro incidunt. Itaque licèt Vicario sancti Sulpitij (nam in ea parochia agrotabat) initio morbi peccata sua confessus esset, iterum tamen v. Kalendas eo munere perfunctus est diligenter: ac postridie viaticum publicè accepit cum magna reverentia, ut decebat tantum virum. Meminisse possunt qui aderant quis fuerit tum vultus ejus, quæ modestia totius corporis, quamque reverenter ac demissè venientem ad se Christum acceperit, prolocutus coram omnibus oratione brevi, sed docta, & religiosa, sententiam suam de præsentia corporis Domini nostri Iesu Christi in sanctissimo Eucharistiæ sacramento, dicens confidere se in meritis Iesu Christi, qui pro omnibus hominibus pretiosissimum sanguinem suum in ara crucis effuderat. His ita dictis, componens se rursus in omnem reverentiam, deprecatusque errores suos & graves in Deum offensiones, ac pluries repetens in-

dignum se esse ut Dominus apud eum ingrederetur, Viatico se instruxit, arbitrio divino quod reliquum erat ex animo prorsus permittens. Excussit profecto nobis omnibus lacrymas, tametsi latitiam imitari coram pro virili quisque nostra studeremus, ne intelligere videremur eum in magno vitæ periculo versari. Nihilo tamen melius ipse de se existimabat, vanas esse & inanes spes nostras dictitans, adeo ut cum aliquot post diebus recreatus quodammodo videretur è morbo, nihilque deinceps metuendum esse medici pronuntiasse, ipse dixerit illos triumphum canere ante victoriam. Recruduit enim statim morbus atrocius. Itaque Marca parum spei ponebat in remediis humanis: sed preces continuo ad Deum apud se fundens, facile abstinebat ab omni sermone, nisi quando medici aderant, aut Vicarius sancti Sulpitij. Reliquo ferme temporis neminem suorum admittebat præter necessarios, nisi quum ipse alios vocari jubebat. Nam externorum nemo in cubiculum ejus introducebatur. Attamen quando dolor intervalla dabat, animùmque relaxabat, melubenter audiebat legentem aliquod caput ex novo testamento, vel ex libro de amore Dei quem sanctus Franciscus Salesus Gebennensium Episcopus composuit. Horum enim librorum lectione valde capiebatur, sive sanus esset, sive ægrotus. Memoria tenet ipsam medicis, qui taciturnitatem illam in eo accusantes suadebant ut aliquorum familiarium colloquia apud lectum suum sustineret, hæcenus respondisse auditorum se lectionem alicujus libri, ut morem illis gereret. Adeo pertinax fuit silentij propositum ut temperamentum quæreret quò medicorum monitis obtemperaret ac tamen nihil ex obstinato silentio remitteret. At Vicario interrogante cui præcipue meditationi insisteret in tam diuturno silentio, dixit multas menti suæ cogitationes observari, sed præcipue cogitare de discessu ex hac vita, ideoque à se rationem antea vitæ serio exigere, Deique misericordiam crebro implorare, quò veniam delictorum sibi tribuere dignaretur. Addidit se memoria repetere quæ sibi ex observationibus suis in novum testamentum & in psalmos Davidis in mentem tunc veniebant, quò animum divinis alimentis pasceret.

L V. Tanta autem magnitudo animi in eo fuit, ut licet morbi longinquitas omnes patientiæ terminos excedere suaderet, ac vis ipsa morbi absque dolore esse non posset, nunquam tamen impatientiæ aut doloris signum dederit, nisi quum dormiebat. Scilicet robustus & excelsus animus inferius dig-

nitare sua existimabat si dolere videretur, cohibuissetque imperum naturæ dolores suos consentiens, si tam in potestate nostra esset moderari affectibus dormientium quam vigilantium. Sed habent nimirum fortassis animus & corpus vicissitudines suas. Ac sicut vigilantes, animi imperio, corporis servitio magis utimur, ut Sallustius dixit, ita corpore in libertatem vindicato per somnum, animus ei servire cogitur & sensus ejus palam promere. Vnde dubitare cogor verane sit Zenonis sententia, qui contrahi animum & quasi labi ac concidere existimavit dum homo dormit, an contra, manentibus aliorum sententiis, animi quidem firmitudo semper eadem sit, ac tamen corpori nonnihil concedi debere intelligat, ut concordia inter utrumque perseveret.

L V I. Initio mensis Junij, diem non memini, Marca visus est mortalitatem explorare, intercepto videlicet pulsu venarum, & frigore jam occupante extrema corporis, oculis quin etiam conturbatis. eoque in statu permanfit ad aliquot horas. Intelleximus nos ea esse funesta mortis præludia, quæ quater aut quinquies ante obitum ejus contingere non sine magno metu ac stupore nostri quoties evenirent. Nec ipse, quamvis non ignoraret eujusmodi prælagium esset abscessio illa pulsus in ægroto, signum aliquod mæroris vultu aut voce dedit: sed eodem vitæ ordine relinquendas esse terras arbitratus, abjecit omnem vivendi spem, ac tamen se totum medicis permisit, ne de benignitate Dei desperare videretur. Memoriæ interim suæ incuriosus non fuit, quando etiam sapientibus, ut ait alicubi Tacitus, cupido gloriæ novissima exiit. Etenim cum noller perire lucubrationes suas, persuasumque in animo haberet, id quod sanus ac bonæ mentis pluries dixerat, illas mihi uni notas esse, neque ab alio legi facile posse ob frequentes lituras, & quia nemo alius cogitationum ejus peritus erat, vocari me quadam nocte jussit sub initium, si bene memini, mensis Junij, cumque mandata quædam verbo dedisset, ad extremum relinquere se mihi dixit omnes schedas ac lucubrationes suas, ut mea cura emitterentur in publicum. Haud dubiè nihil mihi præclarius contingere poterat quàm ut vir summus moriens tali me honore dignaretur, hæcque ultimas voces pectori meo relinqueret. Sed quoniam reverendus ille vir cuius in initio istius libri fecimus mentionem ausus est nuper scribere falsa me pro veris supposuisse, quanquam non sit operæ pretium, excutienda tamen est illa hominis temeritas, & gravissimis argumentis docendum vanam & stolidam esse narrationem

ejus. Sed antè quàm ad eam materiam descendam, necessarium arbitror de me aliqua dicere, cùm ex his etiam quæ dicturus de me sum colligi possit vanitas istius Fageticæ scriptiois. Quippe ex favorabili præstantissimi viri de me iudicio, tum ex singulari ejus in me bonitate profectum est ut is extremum illud mandatum mihi dederit de quo nunc conqueritur Paulus Fagetus. Defendendi causâ hæc, non gloriandi, loquor; tametsi probè sciam mihi vitio aut insolentia verti non posse, si gloriarer in eo quod vitam meam multùm exornat, actam nimirum meliorem ætatis meæ partem cum summo viro, amatum me ab eo fuisse, sic enim gloriari possum, denique illum bonam de moribus & studiis meis opinionem habuisse, nullo sanè merito meo, sed tamen habuisse. Si ista gloriarer, quis reprehensione dignum putare posset? Ad me igitur venio, narraturus quo pacto in domum magni viri admissus sim, quibus gradibus venerim in familiaritatem ejus, quæ fuerit illius de me opinio ex præcipuo ejus in me amore descendens.

LVII. Habitabam Tutelæ Lemovicum in ædibus clarissimi viri, & de quo plura dicere nisi pater meus esset, Ioannis Karoli Baluzij, quum Marca, qui antea quoque pro sua singulari humanitate & occulta quadam in ignotum hominem inclinatione suo tempore eruptura plures ad me literas familiares manu sua dederat, Ioanni Baluzio fratri meo, qui tum Lutetiæ morabatur & ad visendum eum venerat, epistolam ad me mittendam tradidit pri. Kal. Iunij anni MDCLVI. qua me, nondum illi de facie notum, verbis honorificentissimis & amantissimis Lutetiam evocabat, ut apud eum essem, & ut de studiis nostris inter nos (quidpi enim ejus verba referam?) communicarem. Dubitatum non est quin mihi rebûsque meis conducere isthæc occasio. Itaque Tutela discedens A. D. XVIII. Kal. Iulij, cùm deinde Lutetiam pervenissem, habitare apud Marcam cœpi III. Kal. Iulij, quæ dies Iovis dicebatur, hora ferè undecima aut non multò secùs. O felicem illum diem, & æterna memoria dignum, nisi is ipse post sexennium rediens tam atrox animo meo vulnus inflixisset ut læticia illius diei nequaquam comparanda sit cum dolore qui ex morte ejus secutus est. Quippe sexennio post, eadem die III. Kal. Iulij, Iovis quoque dicta, eodem ferme momento illum amisi quo cœperam ejus contubernio frui. Sed ad rerum ordinem. Igitur ex illo die assiduus ei comes, ita ut quoad possem ab ejus latere nunquam discederem, sive in urbe esset, sive peregrè proficisceretur, didici quantum homo ho-

mini præster & doctus indocto. Neque enim unquam ad eum accedebam in tot annorum spatio, & in tam frequentibus interrogandi audiendive occasionibus, quin abirem doctior. Erat namque tantus ejus in me amor ut me nihil celaret suarum observationum; eaque me familiaritate apud ipsum uti concessit, ut liberè interrogarem si quid inter studendum occurrisset quod assequi facilè non possem. Iam ea erat in illo bonitas ut persæpe anterverteret quæstiones meas, mecumque liberalissimè ac lubentissimè communicaret quod ipse recenter adnotaverat. In libris autem componendis haud dubiè nemine alio studiorum socio & adjutore utebatur quàm me ipso, id quod vir optimus non tacebat ubi occasio tulisset. Nam & apud amicos, & scriptis etiam literis, hoc quicquid in me est ingenij & bonarum literarum laudibus abundè prosequabatur, ut omnes intelligerent me ab eo non mediocriter amari & aliquo apud eum in pretio esse. Quo factum est, ut dixi, ut cùm cogitaret de lucubrationibus suis, eas mihi volens lubensque reliquerit, nullis in hoc precibus meis, quicquid importunè garrat graculus ille Fageticus. Quod si factum fuisset, dissimulaturus non eram, ut nec alia dissimulavi quæ non erant tanti momenti. Nam & gloriosum hoc quoque mihi fuisset, habitam à summo viro fuisse rationem petitionis meæ.

LVIII. Ista cùm ego scripsissem statim ferme ab obitu illustrissimi Archiepiscopi, pervulgarûsque fuisset hic meus liber, nemo tamen toto illo intervallo quod excurrit ab editione usque ad annum MDCLXVIII. quicquam adversus hanc meam narrationem reposuit. Tandem vir reverendus Paulus Fagetus emerfit è tenebris; & accepto pessimo consilio, cùm instruisset in publicum edere dissertationes quasdam quas ipse ait esse illustrissimi Archiepiscopi, vitam quoque ejus scribere aggressus est; in quâ cùm permulta dixerit contraria veritati, tum præfractè contendit illustrissimum Archiepiscopum mihi non solum non donasse schedas suas, sed disertis verbis jussisse ut eas traderem ejus filio Galactorio de Marca, id quod me fecisse asseverat. Tum in furiosis illis ac dementibus satyris quas adversùm me vulgavit, & quibus nomen meum famamque obscurare se posse credidit cùm illas dictaret, acriter in me insurgit ac debacchatur, ac rursus clamitat Marcam jussisse ut schedas illas Galactorio restituerem, repudiatamque à summo viro fuisse petitionem meam, cujus ea fuerat temeritas ut earum editionem mihi commendari postulaverim. Primum admiror hominis impudentiam, qui rem quam
d iij

ipse scit esse falsissimam, perfricta fronte mordicus contendit esse veram. Si quid in me criminis fuit, statim arguendum erat, nec sexennij silentio prætereundum. Ea argumentatio, ut ego quidem arbitror, plurimum momenti habet in hac causa. Sed tamen Fageti narrationem esse falsam ostendam etiam argumentis. Deinde aperiam originem hujus mali, & quibus furiis agitatus Fagetus ista adversum me meditatus sit.

LIX. Primum illud observandum est hoc loco, agnoscere Fagerum & confiteri verfatum esse me *accurate* in describendis his quæ acta dictaque fuerunt per morbum illustissimi Archiepiscopi, atque ob eam causam prætermisum ab illo esse istud argumentum. Deinde illud quoque ab æquis lectoribus postulo, ut etiam ex hac reverendi illius viri confessione colligant habendam mihi esse fidem in narratione rerum quas ægrotante Marca contigisse adnotavi eo tempore quo divinare non poteram futurum aliquando ut Fagerus evaderet scriptor vitæ ejus. Nam ex his duabus observationibus patebit manifestè vanitas istius Fageticæ fabulæ. Itaque scripsi initium istius morbi incidisse in diem v. Idus Maij, ægrotum melius se habuisse post septimum diem, ita ut crederetur prorsus convaluisse, sed subito tantam vim morbi prorupisse vii. Kal. Junij ut de vita ejus metuere & medici cœperint. Vnde sequitur evidenter eum cogitare non potuisse de statu lucubrationum suarum à die septima morbi usque ad decimam sextam. Et tamen Fagerus ait illum *undecimo circiter morbi die* imperasse Baluzio ut lucubrationes suas redderet *perillustri Præsidi de Marca ejus filio quamprimum ex urbe Palii Lutetiam Parisiorum venturo*, huicque illum præcepto se *graviter* obtemperaturum respondisse. At si ista contigere postquam Marca desperavit de valetudine recuperanda, ut patet ex serie narrationis Fageticæ, omnino constantissimum est non contigisse undecimo circiter morbi die. Nam eo tempore ita se bene habebat Marca, saltem in speciem, ut amotus nobis esset tum omnis metus, & ipse de nulla alia re magis cogitaret quàm de valetudine recuperanda. Eo autem salvo, salvæ quoque erant lucubrationes ejus, quæ, eo vivente, penes ipsum esse debebant, adeoque penes Baluzium; neque opus erat ut earum editionem iste sibi committi postulareret, quam curaturus esset ille quem tunc victurum esse & ipse & nos omnino credebamus. Sed hinc quoque narratio Fageti destruitur quòd ait ista mandata Baluzio esse quo tempore Præses expectabatur. Quippe is undecimo circiter morbi die nondum sciebat pa-

trem ægrotare, adeoque rumor nondum esse poterat illum Lutetiam quamprimum adventurum. Nam & illud certum est, captum à Præsidi non fuisse consilium veniendi Lutetiam nisi postquam intellexit patrem in extremo vitæ periculo versari, & Palo digressum non esse ante medium mensem Junium, id est, ante trigesimam septimam circiter morbi diem. Itaque Lutetiam advenit v. Nonas Julij, id est, secundo & quadragesimo die post diem undecimam morbi, & quinquagesimo quarto ab initio morbi, quinto autem à morte patris.

LX. Huc usque (ut cum Hieronymo loquar) de criminibus meis, immo pro criminibus meis, quæ in me quondam subdolos laudator ingessit, non ut debui, sed ut potui, moderato dolore respondi. Superest ut quæ de schedis illis ac lucubrationibus olim dixi, ea nunc repetam, non in aversione, ut tum factum est, sed eo ordine quo peracta sunt. Statuit ergo Marca de lucubrationibus suis postquam desperare de vita cœpit, id est, post diem vii. Kal. Junij. Tum verò me ad se vocavit, ut dixi, ac præsentem reverendo illo viro mandata quædam dedit in aurem; dein palam ac voce quantum licebat elata mihi dono dedit schedas ac lucubrationes suas, earum editionem mihi verbis minimè ambiguis commendans. Referam enim ipsa ejus verba. *Quoad verò schedas ac lucubrationes meas, inquit, eas tibi habeo, tibi que illas commendo. Nosti consilia cogitationisque meas.* His dictis, avertit oculos, & in altera sponda recubuit. Ego verò ad Fagerum, qui in cubiculo ægroti aderat, & ad domesticos quosdam conversus, *Audistis, inquam, ultima verba illustriissimi Archiepiscopi?* Heic omnes uno consensu affirmare se nihil audivisse, quòd secessissent in angulum cubiculi cum viderant Marcam jubentem ut aurem meam admoverem ori ejus. Tum ego: *Dedit ille mihi schedas ac lucubrationes suas, earumque editionem mihi commendavit.* Illi rursus affirmare se nihil audivisse. Testis est mihi Deus quia non mentior, & quòd rem ita ut gesta est exposui summa fide & eximia erga defunctum reverentia.

LXI. Res pascere videtur ut postea quàm à me repuli istius maledicentiæ vim, originem ejus causamque edisseram, ut etiam hinc colligere possit lector quàm nulla fides habenda sit reverendo illi viro adversum me scribenti. Meminerat Fagetus veteris temporis, quomodo à prima statim pueritia in domum Marcæ translatus fuerat, quomodo vir summus ita descendisset olim ad ejus curam, ac crudi ingenij crustulis ita blanditus esset, ut etiam primis literarum elementis imbuendum susciperet, mox ad grammati-

Hieron. lib. 1. ad
Vest. Rufinum.

eam & cetera impulisset, ac succedente tempore cum illo studia sua liberalissimè communicasset, illòque amanuensi per multa tempora usus esset, ut etiam istis pulcherrimarum rerum illecebris inescaret juvenilem animum. Ex eo profectum meminerat ut ei vir illustrissimus olim commiserit custodiam schedarum suarum, quas ille per multos annos servavit, donec Marca, qui meæ fidei mandaverat schedas quæ apud ipsam erant Lutetiæ, dein, cum Tolosam venissemus, per multa quæ in potestate Fageri erant mihi tradi jussit. Tum ille, quanquam his rebus non utebatur, primùm tergiversari, postremò fremere & indignari quòd thesaurus ille avaro incubatori auferretur. Ea fuerunt initia dissidij dissensionisque nostræ, quæ deinde in apertam discordiam erupit. Etenim cum postea illustrissimus Archiepiscopus venisset Lutetiam, & Fagerus in ædibus ejus habitans videret omnia ad me translata esse, nullam porrò negotiorum aut studiorum cognitionem sibi dari, graviter & iniquo animo tulit illum contemptum, & in me, tanquam hujus mali causa essem, qui sibi potius imputare debebat, omnes machinas movit ut me ab ea possessione dimoveret. Denique eò res evasit ut & nullum inter nos commercium esset, quamvis intra eisdem parietes habitarem, quamvis communis nobis mensa esset, idque sciente Marca, cui mores & ingenia Fageri jamdiu displicebant, quique satis intelligebat unde profectum erat odium ejus adversum me. Sed ad illud odium velut cumulus accessit morbus illustrissimi Archiepiscopi. Ferre non potuit Fagerus se præsentem præteritum ab eo fuisse cum de statu lucubrationum suarum decerneret, se inquam qui se gloriatur non averso à Musis animo esse & magnam de summa sua eruditione concepit opinionem. Hinc illæ lacrumæ. Hanc ille ob causam commoto & exulcerato adversum me animo est. Putavit enim hæc postrema mandata mihi dari non potuisse à summo viro quin inde statim colligi deberet parvam fuisse Marcæ de Fagero opinionem, quandoquidem de re cogitans præclarissima, consanguineum suum præteribat, ut curam hanc imponeret homini extraneo. Hunc dolorem suum frequenter patefacit reverendus ille vir in satyris adversum me scriptis, in quibus identidem clamitat necessariò descendisse se ad istud argumentum, injurias suas ulturum, & famæ suæ consulturum, quam tentari ac pessumdari vociferatur ex hac narratione mea. Sed his omisissis, ad rerum ordinem redeo.

LXII. Tertio Idus Junij, cum appro-

pinquare se supremis Marca crederet, nihilque omissum vellet ex officio boni Christiani, iterum sacri corporis dominici pignus accepit, secretò tamen, neque ut viaticum, ac toto ferme illo tempore quo Missæ sacrificium in cubiculo ejus faciebat Presbyter domesticus, intecto capite esse voluit, quò reverentiùs se erga Deum haberet; removitque manum meam, qui caput ejus operire tentaveram.

LXIII. Gravefcere interim cœpit valetudo ejus & in extremum discrimen adduci, adeo ut & medici ipsi, omisssa dissimulatione, an quòd antea bene speraverant, aliquot post diebus monuerint vix ullam esse spem vitæ. Octavo Kalend. Julij, urgente febre, & recedente rursus motu venarum, dubitarunt, tanta vis morbi erat, an postridie reperturi essent vivum. Ergo media ferè nocte accitus Vicarius impartit ei extremam unctionem; præbebátque se ipse unguentum, ad omnia intentus, & loquenti interdum respondens. Redire dein vires, velut ad novos conatus, mirantibus medicis senem diuturno & acerbo morbo vexatum tandem vivere.

LXIV. Postera dies levamentum aliquod dolori ejus attulit, perlatis Alexandri septimi literis, quibus eum faciebat certiorum de translatione ejus ab Ecclesia Tolosana ad Parisiensem. Eas ipse legi jussit, attentissimèque audiit. Neque dubitavit asserere Archiepiscopum se Parisiensem prorsus esse, & Ecclesiam urbis regiæ deinceps, se vivo, pastore orbatam dici non posse, postquam nominationem Principis Romana sedes approbaverat. Præstat autem eas hoc loco referre.

Venerabili fratri Petro Archiepiscopo Parisiensi.

ALEXANDER PP. VII.

Venerabilis frater, salutem & apostolicam benedictionem. In consistorio secreto quod hac mane habuimus, fraternitatem tuam ad Ecclesiam Parisiensem ex Tolosana transtulimus: nec dubitamus quin zelus, virtus, & auctoritas tua rebus omnibus archiepiscopatus istius, & præsertim Iansenismi zizaniis, uti scribis, diuturna Præsulis absentia succrescentibus evellendis omnino salutaris futura sit. In quò sine pietatis aliarumque virtutum tuarum injuria foret si eas adeo præclare spectatæque tanto cum bonorum omnium plausu currentes adhortari vellemus. Porrò sacrum collegium venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium cum promeritis tuis, tum paternæ caritati erga

te nostre tribuit ut expensarum pro expeditione facilitatem eam qua pro temporis rerumque circumstantiis fieri maxime potuit, libenter indulserit. Omnipotentem Deum piis conatibus tuis in ista pastoralis vigilia propitiam faventemque precamur, apostolicam benedictionem fraternitati tuae peramanter impetientes. Datum Romae apud sanctam Mariam Majorem, sub annulo Piscatoris, die v. Junij MDCLXII. pontificatus nostri anno octavo.

LXV. Iam antea Canonici Parisienses, quò dolorem suum universis testatum facerent, pro valetudine Marcae, quem summo opere optabant ex eo morbo convalescere, preces ad Deum quotidie fundebant in sacrificio Missae; eoque exemplo idem factitatum est eorum jussu in parochialibus Ecclesiis & in monasteriis. At visis tunc Alexandri literis, quas à me ad eos perferri Marca jussit, solennes in cathedrali Ecclesia preces, ut mos est in magnis Pontificum Parisiensium periculis, fieri decreverunt; exposito videlicet ad adorandum sacratissimo corpore Domini nostri Iesu Christi iv. Kal. Julij, ut fideles populi ad matrem Ecclesiarum Parisiensium supplices accederent, Dei misericordiam pro eo aegrotante imploraturi. Par cura fuit serenissimi Principis Henrici Borbonij Abbatis monasterij sancti Germani Pratenfis apud Lutetiam, qui iii. Kalend. preces quoque solennes, exposito item sanctissimo corpore Domini nostri Iesu Christi, pro eadem causa fieri imperavit in Basilica sancti Germani; anxius quoque ob eam rem & valde sollicitis monachis Benedictinis Congregationis sancti Mauri in illo monasterio habitantibus, quorum fuit magna erga viventem reverentia, quosque vir optimus haud vulgari amore prosequabatur. In ceteras quoque regni urbes & provincias manavit hic populorum ardor & caritas in Marcam; adeo ut in quamplurimis Galliarum monasteriis & Ecclesiis assidue ejus sanitas à Deo flagrantissimè postularetur, ut ex multorum sermonibus & literis intellectum est. Sed quo Tolosanos piaculo taceam? qui cum viventem Marcam plurimum amaverint, non passi certè sunt ei desieri vota sua in lamentabili hoc casu. Constat sanè tanta ac tam religiosa fuisse populorum vota, ut ni aliter divina providentia jam ab initio morbi statuisset, haud dubiè aegrotus à morte revocari debuerit. Sed venerat novissima ejus hora & ultima periodus calamitatum nostrarum. Horret animus commemorare tempus illud quum ex horto optimi viri, ubi fortè ambulabam, properè accitus sum, ut extremum ejus spiritum ex-

ciperem. Itaque statim in cubiculum ejus festinavi, metuens videlicet ne absente me moreretur. Spirantem tamen adhuc inveni, sed ita spirantem ut planè jam exanimis dici potuerit. Quippe sic eum subito vis morbi oppressit ut nullus corporis illius sensus officio suo fungeretur. Neque multò post extinguitur inter amplexus & lacrymas suorum. Paucioribus tamen lacrymis compositus est; & novissima in luce desiderare aliquid oculi ejus, carissimum videlicet filium, quem unicum habebat, Galaetorium de Marca, patris in munere Praesidis Palensis successorem & Abbatem monasterij sancti Albini Andegavensis, qui quinto demum Nonas Julij huc advenit.

LXVI. Decessit Marca ad iii. Kalendas Julij, quae dies divo Petro Apostolo sacra erat, hora ferè undecima matutina, aut non multò secus, nono & sexagesimo aetatis anno nondum exacto, cum novem & quadraginta dies eum saeva vis morbi atinuisset in lecto. Parvum forsitan & leve memoratu videbitur quod dicturus sum. Dicam tamen. Cum eum nos, qui domestici ejus eramus, quotidie ad mortem tendere cerneremus, spemque omnem abjecissemus, optabamus sanè ut si vita concessurus erat ex hoc morbo, abiret saltem in die festo divi Petri, cujus nomen ipse ferebat. Audit preces nostras Deus, nostrumque luctum exiguo hoc solatio levare voluit: utinamque eadem facilitate apertas aures habuisset ad vota quae concipiebamus pro valetudine ejus.

LXVII. Haecenus res vivo Marca gestas memoravi, & quae aegrotante eo ac moriente contigerunt. Nunc, quoniam fortuna nos ei superstites esse voluit, reliqua persequar, ne supremum officium mortuo negare videar. Inter medicos nihil convenerat de morbi genere, neque causam invenerant; licet artem suam optimè callerent, & in id omni studio incumberent ne fallerent neve fallerentur, nam & amici erant. Occulta vim morbi esse affirmabant, quantum arte assequi poterant. Quippe febris interdum remissior, saepe ex nullis causis apparentibus augebatur; & medicamenta, quae frequenter suggeriebantur, singulares omnino effectus consequiebantur, & aegroti utiles. Decies profecta vena est. Decies bene cessit; ac aegrotus toties visus est meliùs habere. Pertinacia tamen morbi semper eadem; & ipse crebrò querebatur se ex visceribus laborare, manumque jecori identidem admovebat. unde conjiciebant medici, ac ex aliis etiam indiciis, intestinum illud esse laesum & affectum. Abscessum quoque suspicabantur

suspiciabantur alicubi inesse : quem tamen si manifestè deprehendas, quod est difficillimum, quomodo medicinam adhibebis? Igitur, eo mortuo, postularunt ut exanimati corporis anatomia fieret, tum ut morbigenus deprehenderent, tum etiam quòd dicerent utile domui ejus futurum. Aperto itaque cadavere pridie Kal. Iulij, viscera omnia integra & admodum sana apparuerunt; jecore tamen ac pulmone exceptis, in quibus vis morbi residebat. Illud utcunque livescens, & præ ardore febrili friabile, manibus vel leviter compressum, totum facilè discerpebatur, & in exilia abibat frustula. At major pulmone impressa labes. Nam præterquam quòd totus utrinque extrema sui parte pleuræ firmius adhærescebat, ferè totus insuper lobus dexter abscessu prævio suppuratum passus, in frustula crassiuscula ex mero pure compacta concreverat. Mox, recedentibus medicis, corpus lotum more Christianorum, & vestibus pontificalibus, ut fieri solet, convelitum, Pallio quoque archiepiscopali ornatum, in sarcophago plumbeo conditum est; cui juncta fuit aenea lamina, in qua hæc scripta fuerunt. HIC JACET. CORPUS ILLUSTRISSIMI. AC. REVERENDISSIMI. D. D. PETRI. DE. MARCA. ARCHIEPISCOPI. PARIENSIS. ET. TOLOSANI. QUI. OBIT. III. KALEND. IULIJ. ANNO. DOMINI. M. DC. LXII. ÆTATIS. SUE. LXVIII. MENSE. V. DIE. VI. ANIMA CUIUS. REQUIESCAT. IN PACE. AMEN.

LXVIII. A prandio sepultura peracta est à Canonicis ceterisque Presbyteris & Clericis cathedralis Ecclesiæ Parisiensis, hora ferè nona, funeris sacra peragente Decano, corpusque Marcæ, ut ipse vivens optaverat, humatum est in choro illius Ecclesiæ, infra cathedram Archiepiscoporum. Suprema hæc ei peroluta pridie Kalend. Iulij. Fuere qui publici funeris pompam requirerent, compararentque quæ in superiorum Pontificum Parisiensium mortibus honora & magnifica facta fuerant. Vnum occurrit quod respondeam, decessisse illum in loco non suo, adeo ut difficillimum fuerit omnia observare solennia quæ in prædecessorum ejus funeribus observata fuisse memorabant; festinatam quin etiam sepulturam ob diuturnum morbum, & ne filius ejus, qui propediem adventurus erat, reperiret corpus in sepulchro.

LXIX. Reliquit Marca præclaras lucubrationes multas, præter eas de quibus supra memoravi, dignas profectò quæ manibus eruditorum hominum terantur. Psalmorum enim Davidis LXXXII. priorum atque item LXXXVII. sensum literalem & per-

petuum exposuit juxta mentem LXX. Interpretum ac editionis ejus quam Vulgata vocamus; additis Glossis, ut ipse vocat, sive Annotationibus ad locos difficiliore, & indicatis etiam interdum eruditorum virorum diversis ac discrepantibus sententiis: perfecissetque hoc opus si longiorem illi vitam Deus tribuisset. Instituerat præterea componere integrum opus de veteribus canonum collectionibus, præsertim Romanæ Ecclesiæ; non omisis interim canonibus Africanis, in quibus multa persæpe occurrunt quæ lectorum diligentiam morantur, quæque viri docti manum haud dubiè desiderant ut difficultates complanentur. Nec tamen omnino periit hoc opus; supersuntque ex eo fragmenta aliquot magno usui futura eruditis. De exemptionibus quoque monasteriorum edere destinaverat aliquot dissertationes. Illud tamen admoneri in primis convenit, illas nunquam fuisse elucubratas ab illustrissimo virò.

LXX. Sed in primis deplorandum est Marcæ per valetudinem ejus non licuisse epistolam scribere quam ultro promiserat se scripturum ad clarissimum & eruditissimum virum Philippum Labbeum Presbyterum è Societate Iesu: in qua Honorium Romanum Episcopum, quem seculi nostri malignitas in Concilio sexto Oecumenico damnatum esse contendit ut Monothelitam, ab ea labe prorsus immunem reddidisset, ostendissetque nihil aliud in eo damnatum esse præter negligentiam, & quia variè se gesserat. Primum enim probare decreverat evidentissimis argumentis germana esse acta illius Concilij, neque à Græcis corrupta, contra quàm visum est nonnullis viris eruditissimis. Deinde probasset Honorium illic fuisse damnatum, non quia Concilium putarit illum docuisse hæresim, ut quidam existimant; sed quia Sergij Patriarchæ C.P. & Cyri Alexandrini consultationem ambiguis responsis eluserat, neque statim damnaverat hæresim tunc recens emergentem. Vnde data populis Orientis occasio credendi Monothelitarum opinionem non esse hæreticam, quandoquidem eam prima sedes non feriebat anathemate. Scilicet Honorius eo deceptus est, quòd Patriarchæ illi pollicerentur Orientem universum, ubi Nestorij & Eutychetis errores vigeabant, ad unitatem Ecclesiæ catholicæ rediturum, Concilijque Chalcedonensis decretum de duabus naturis in Christo unitis amplexurum, si concedi aliquo modo posset unicam in Christo voluntatem fuisse. Et cum nova hæc opinio, ut sunt omnia ferme nova, interpretationi tum obnoxia esset, quando videlicet non-

dum damnata erat ab Ecclesia, Honorius, quò facilius Orientem à vetustis erroribus revocaret, *ὀλιγομενέως* & per dispensationem à summo jure recessit, ut Marca verba ad hunc locum traham. Hæc tamen dispensatio infeliciter illi cessit; ut jampridem observatum est in libro tertio de Concordia cap. XIII. §. IX. Nam hinc factum ut damnationis sententiam in eum pronuntiaverit sexta synodus, persuasumque fuerit orbi universo illum insanam unius voluntatis opinionem fovisse, quam incipientem extinguere debuerat. Adferam hæc loca veterum quibus sententiam suam fulcire Marca destinaverat, ut epistolæ illius jacturam aliqua mea diligentia resarciam. Agmen ducet Leo secundus Pontifex Romanus; qui de Honorio in synodo sexta damnato loquens, hæc ad Hispanos Episcopos scribit: *Qui flammam heretici dogmatis non, ut decuit apostolicam auctoritatem, incipientem extinxit, sed negligendo confovit.* Sui similis est idem Leo in epistola ad Imperatorem Constantinum Pogonatium; cujus verba in contextu quidem Latino subobscura sunt, sed in Græco mirè conveniunt cum verbis epistolæ ad Hispanos. *Ὅτις πάντων, inquit, τῶν ἁποστολικῶν ἐκκλησιῶν, ἐν ἐπιτολίῳ διδασκαλίᾳ τῆς ἁποστολικῆς ἁγιοσύνης ἀγνοῶν, ἀλλὰ τῇ βέλῃ τῆς ἁγιοσύνης μισθῆναι τῶν ἀσπίδων περιτρέποντι.* Quæ sic rectè exprimi censebat Marca: *Qui hanc apostolicam Ecclesiam non est conatus lustrare doctrina apostolica traditionis, sed prophæta prodicione puram maculari permisit.* Imperator Constantinus manifestè docet Honorium in hac fidei causâ se variè gessisse. Ad hæc & Honorius, inquit ille in edicto suo, qui fuit antiquæ Romæ Papa, hujusmodi hereseos confirmator, qui etiam sui exitiis oppugnator: *ὁ τῆς αἰρέσεως βέλῃων, καὶ αὐτὸς ἐαυτῶν ἁπομαζῶνδον.* Significat, inquit Marca, pugnantia inter se scripsisse Honorium, atque hoc pacto hereseos fuisse confirmatorem. Quæ in eandem cum Leone sententiam recidunt. Hæc verò loca congesserat Marca antè quàm discederet Parisiis, ad Fontem-Blaudi accessurus, anno millesimo sexcentesimo sexagesimo primo. Quibus addere volebat locum quandam ex Diurno Pontificum à Labbeo indicatum, ubi scriptum est Honorium pravis Monothelitarum dogmatibus fomentum impendisse. Existimabat enim Marca negligentiam Episcopi in causâ fidei crimen esse quod depositionis poena plecti deberet. In cujus sententiæ probationem adfererat rescriptum Imperatorum Honorij & Theodosij ad Aurelium Episcopum Carthaginensem, datum v. Idus Junias, Ravennæ, Monaxio & Plinta Coss. *Communa-*

tur enim Princeps secundum canones, ut Marca scribit, episcopatus amissionem iis qui segnitè se gesserint adversus Pelagianos, & præter expulsionem à civitatibus, qua poena secularis est, interdicitam quoque in perpetuum communionem. Addunt Imperatores: *Vna enim eademque culpa est eorum qui aut dissimulando convenientiam, aut non damnando favorem noxium præstiterint.* Idipsum docent, ut Marca adnotatum reliquit, Leo primus & Innocentius tertius in Concilio Lateranensi. Vnde colligebat ipse potuisse Honorium à sexta synodo damnari, non quòd docuisset hæresim, aut quòd Monothelitis consensisset, sed ob negligentiam in damnando eorum errore; cum eadem sit culpa, ut inquirunt Imperatores, eorum qui aut dissimulando convenientiam, aut non damnando favorem noxium præstiterint. Nam inferiorum ordinum culpa (ut ait sanctus Leo in epistola tertia) ad nullos magis referenda sunt quam ad desides negligentesque rectores: qui multam sæpe nutriunt pestilentiam, dum necessariam dissimulant adhibere medicinam. Primum enim Honorij silentium, aut, ut cum Augustis loquar, dissipulatio, ex epistolis Papæ Leonis secundi deprehenditur, qui eum redarguit quòd Monothelitarum hæresim negligendo confoverit, & quòd prodicione sua apostolicam Ecclesiam, quæ pura erat, maculari permisit. Eandem Leonis epistolæ docent eum favorem noxium præstitisse huic pestiferæ doctrinæ, quam non, ut docuit apostolicam auctoritatem, incipientem extinxit, sed negligendo confovit. Constantinus quin etiam Imperator hoc sensu dixit Honorium fuisse hujus hereseos confirmatorem. Sed præterea extant ipsæ Honorij epistolæ ad Sergium Patriarcham scriptæ, & in synodo sexta recitatæ, ob quas synodus illa, cum agnovisset eum aliquo modo tergiversatum esse in causâ fidei, sententiam damnationis in eum protulit ut negligentem; quòd negligentia Episcopi in causâ fidei crimen sit atrocissimum, cui omnem veniæ spem præcidunt iidem Augusti. Nam quòd ad Honorij doctrinam attinet; jam alij probaverunt eum prorsus aversum fuisse ab errore Monothelitarum, neque illis unquam consensisse; ut inutilis omnino futura sit mea opera, si velim hanc partem suscipere probandam. Dispensatio mera fuit, & quoddam velut obsequij genus, quo populos Orientis demereri studebat, ut eos dein facilius ad unitatem Ecclesiæ catholice reduceret. Habes hæc, erudite læctor, delineationem quandam rudem epistolæ ejus quam vir eruditissimus scribere decreverat: quæ si ab eo confecta fuisset, dubium non

est quin singulari beneficio sibi devincturus fuerit apostolicam sedem.

LXXI. Manent præterea adhuc quamplurimæ dissertationes ecclesiasticæ, nimirum,

De Stemmate Christi.

De tempore adventus Magnorum: Et an Reges fuerint.

De patria Vigilanti.

De tempore Synodi Sirmiensis plenarie: Et de Valentis & Visacy venia.

De canone quinto synodi Constantinopolitane.

De synodica epistola synodi Illyricane habita decreto Valentini senioris, quæ exstat apud Theodoretum lib. 4. hist. eccles. c. 9.

De forma regiminis à Christo instituta in Ecclesia: Et de discrimine Clericorum & laicorum ex jure divino.

In cap. Clericos. 3. q. 4. de Clericis brachio seculari tradendis.

LXXII. Præter ea opuscula illustrissimi viri, habentur quamplurimæ ejus epistolæ Latinæ ad diversos scriptæ: quæ si referrentur in volumen, magnum proculdubio facerent. Extant enim scriptæ ejus nomine, quamquam & aliquoties alieno, ut supra monui, epistolæ ad Summos Pontifices, Cardinales, Episcopos, & alios viros dignitate aut eruditione præstantes: quarum nonnullæ, ut dicam quod res est, continent tantum familiare literarum inter magnos viros commercium multo urbanitatis sale aspersarum; at ceteræ, quæ magno in numero sunt, tractant de multis ingentibus negotiis publicis ac privatis, aut de rebus ad rem literariam illustrandam spectantibus. Extant etiam quamplurimæ Gallicè scripta opuscula, quæ recensere longum esset: quorum quædam tantum heic adnotabo, ut gustum reliquorum præbeam. Nam omitto de industria magnam molem narrationum sive relationum, codicillorum sive memoriarum, (Gallicè *Memoires*) & epistolarum, quas Gallicè scripsit occasione diversorum ingentium negotiorum, quæ & ipsæ magno volumini sufficere possunt.

Questions notables de l'Histoire de France.

Traité du Sacre des Roys de France.

De la publication du Concile de Trente.

Des Indulgences.

Des resignations volontaires des Evêchez.

De l'information des vie & mœurs des Evêques Nommez.

Des reparations des Eglises ordonnées par les Bulles aux Evêques.

Du droit de visite qu'ont les Evêques aux Eglises des Reguliers.

Traité de l'approbation des Reguliers pour Confesser.

Du droit des Coadjuteurs.

LXXIII. Luber heic; in fine hujus libri, aliquantisper excurrere per laudes & memoriam magni viri, inita nimirum pulcherrima comparatione inter illum & Agricola Taciti locerum. Vterque enim gradatim ad summos honores pervenit quibus in republica quisque sua functus est. Agricola Britanniam provinciam tenuit ultra septem annos; Marca verò Caraloniam tantundem temporis administravit. Ambo illustri genere nati, speciosas opes habuere, non tamen nimias. Neuter fortunas suas auxit ex pecunia publica, neque ex bonis provincialium. Prudentia in utroque par, & humanitas propè singularis. Vis enim tibi compendio describam illustrissimum Archiepiscopum? Audi Tacitum de Agricola loquentem: *Quòd si habitum quoque ejus potest noscere velim, decentior quam sublimior fuit. nihil metus in vultu: gratia oris supererat. Bonum virum facile crederes, magnum libenter.* Nihil dicas interesse inter eos; nisi quòd Marca felicior Agricola, bonos Principes nactus est, longiorémque ac tranquilliorém vitam vixit.

LXXIV. Rursum operæ pretium putò heic describere versus aliquot Terentij, quòd eos huic meo instituto mirificè convenire arbitrer, malimque elegantissimi Poëtæ verbis uti quàm meis, ut animi mei sensa exprimam.

*Sic vita erat, facile omnes perferre ac pati
Cum quibus erat, cumque una, his se dedere,
Eorum obsequi studiis, adversus nemini,
Nunquam proponens se illis.*

Magnam esse facilitatem ejus & comitatem omnis ordinis homines ultro confitebantur ac prædicabant; quæ tanta fuit, ut vel humillimæ sortis homines facile admitteret, comitèrque exciperet; quoties ejus ope indigebant, neminem contemnens, & in neminem contumeliosus. Attamen ejus facilitas non sine gravitate erat, neque comitas sine severitate; adeo ut cum viri auctoritate gravis honorem nusquam corrumpi per familiaritatem sineret, difficile intellectu esset utrum eum amici magis vererentur an amarent. Nam, quod est rarissimum, (recurrat enim Agricola) nec facilitas illi auctoritatem nec severitas amorem deminuit. Viros verò literatos ac studiis doctrinisque deditos non referrem in familiaritatem ejus admissos, cum id satis superque notum sit, nisi me ita agere moneret versus ille Terentianus: *Nunquam proponens se illis.* Etenim quamvis literatos, qui ad eum frequenter tanquam ad omnis eruditionis parentem ac magistrum veniebant, eruditione supera-

ret, nunquam tamen se supra illos extollebat; adeo ut si cui modestia ejus nota non fuisset, quaesturus famam fuerit, atque in hunc modum eruditionis gloriam, ut de Ne-
potiano ait Hieronymus, declinando, eruditissimus habebatur. Nempe moderabatur eruditioni suae, ne cui se praepone-
re videretur. Nam vincere, velut Agricola, in gloria arbitrabatur. Nemini adversus fuit nisi malis, nec inimicitias cum aliquo exercevit, nisi coactus, ac semper remisit, quamquam & magnae interdum causae erant ob
quas suscipere inimicitias cogeretur, nisi erectum & sublime ingenium cohibendos existimasset motus iracundiae. Christianum in primis ac religiosum pectus habuit, of-
fensionum immemor, & moris majorum summus imitator. Quippe sedem apostolicam summo semper studio prosecutus est, ejusque dignitatem & jura sapissime vindicavit adversus eos qui coercendam clamant
intra certos limites Romani Pontificis auctoritatem, quamvis persaepe non intelligant quid veneranda antiquitas praeceperit custodiri. Neque tamen temperamenti egebat; nec, ut plerique solent, deformi obsequio excessit limites veri, constans in primis adversus vim externam, quoties aliqua tentabatur contra priscum morem aut
contra jura Regum Christianissimorum. Erat enim ille unus ex omnibus maxime aptus ad fovendam concordiam sacerdotij & imperij, cum pari auctoritate & gratia apud
Summos Pontifices & Reges Francorum vigeret, dum utrorumque jura, quod est difficillimum, fortiter ubique propugnaret absque alterutrius injuria aut offensione.

LXXV. Postquam defuncti sumus narratione vitae illustrissimi Archiepiscopi, cum jam ad finem operis perventum sit, operae pretium est heic referre quantum sanctissimi D. N. Clementis Papae IX. dolor fuit audita morte ejus, ut in eo desinat hic liber à quo incepit. Is ergo, tum Cardinalis Rospiogliosius, ita scripsit ad clarissimum virum Samuelem Sorberium die xxxi. Julij anni MDCLXII.

Lutetia Parisorum prid. Idus Novembris MDCLXIX.

ARMANDO

Per illustris Domine, Quanto magis me affecerit luctuosus obitus illustrissimi & sapientissimi Praesulis Petri de Marca vel ex propria animi aegritudine colligere dominatio tua abunde potest. Neque enim te latet qualiter singulari ipsius humanitati me profitebar obstrictum, quantumque insignibus ejusdem meritis tribuebam: quo sublato, plurimam in Christiana republica factam esse jacturam intelligunt & dolent omnes. Vitae tamen innocentia & assiduum religiosi studium cum illi aditum ad caelorum premia patefecisse non dubie existimantur, nostras etiam lacrymas abstergere & dolorem temperare possunt, sperata iam viri felicitate. Haud mediocrem etiam exhibebunt mihi solatium occasiones omnes quibus paratissimam erga dominationem tuam voluntatem aliqua ratione declarandi, quemadmodum impense cupio, opportunitas praebetur, cui prosperos rerum omnium eventus à Deo exire precor. Roma xxxi. Julij MDCLXII.

Studiofissimus dominationis tuae
I. Cardinalis ROSPIGLIOSIUS.

LXXVI. Eant nunc qui famam illustrissimi viri dehonestare conati sunt maledicentissimis satyris suis. Pudeat illos suae temeritatis post tantum tamque illustre maximi Pontificis testimonium de Marca. Nam praeterea quaecumque ira & odio adversus eum vel dicta vel scripta sunt, ea omnia intercidunt, nihilque horum veniet ad posteritatem. Sola rerum praecclare ab eo dictarum, scriptarum, factarum memoria aeterna erit. Et sicut pia posteritas, quae suam cuique gloriam sine adulatione rependit, eos laudabit qui Marcam vel honoribus vel laudibus prosecuti fuerint, sic in eos vehementer insurret qui & viventis virtutes allarrare soliti erant & in mortuum dein insultarunt. Mihi quoque aliquando defuncto gratias, ut spero, agent posterit, quod magni viri vitam morisque descriperim, & quod operum ejus editionem procuraverim. Existimo autem etiam laudem suam apud posteros habituram constantissimam fidem & reverentiam meam erga memoriam ejus.